

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період з 01.08.2023 по 31.08.2023

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1.Адміністративна юрисдикція	4
1.2.Господарська юрисдикція	7
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду	10
2.1.Господарська юрисдикція	10
2.2.Цивільна юрисдикція	24
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України	48
3.1.Господарська юрисдикція	48
4. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	52
5. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	54

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Адміністративна юрисдикція

Закони України не обмежують осіб, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, у праві брати участь у відповідних процедурах добору, скласти присягу адвоката України та отримувати свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Обставини несумісності можуть виникнути після складання присяги й отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю в особи, яка вже набула статус адвоката, однак такі обставини можуть бути усунені адвокатом шляхом подання ним заяви про зупинення адвокатської діяльності до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця у триденний строк з дня виникнення таких обставин

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Ради адвокатів Тернопільської області (далі – Рада адвокатів) на постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 31 березня 2022 року в адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до Ради адвокатів про визнання протиправним та скасування рішення в частині, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 є начальником відділу реєстрації проживання особи, управління державної реєстрації Тернопільської міської ради.

Рішенням від 16 червня 2017 року Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Тернопільської області відповідно до Закону України від 05 липня 2012 року № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську» (далі – Закон № 5076-VI) видала позивачу свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту.

На підставі рішення від 25 травня 2020 року Рада адвокатів видала ОСОБА_1 направлення від 25 травня 2020 року для проходження стажування в Адвокатському об'єднанні «Захист права».

За наслідками розгляду звіту про результати стажування ОСОБА_1, звіту про оцінку стажування Рада адвокатів ухвалила рішення від 22 липня 2021 року «Про видачу ОСОБА_1 свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю».

Відповідно до цього рішення Рада адвокатів оцінила позитивно результати стажування ОСОБА_1 і вирішила визнати його таким, що може здійснювати адвокатську діяльність самостійно. Рада адвокатів надала ОСОБА_1 строк протягом 30 днів усунути вимоги щодо несумісності, пов'язані з діяльністю адвоката, передбачені статтями 6, 7 Закону № 5076-VI. Вирішила видати ОСОБА_1 свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю після усунення обставин несумісності та складення ним присяги адвоката України.

Позивач вважав такі дії посяганням на його законне право на заняття адвокатською діяльністю, оскільки чинне законодавство встановлює

обмеження лише щодо безпосереднього здійснення адвокатської діяльності, спрямованої на надання правової допомоги клієнту, однак не лімітує право посадових осіб органів місцевого самоврядування, які перебувають на публічній або державній службі, на участь у відповідних процедурах добору та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

За положеннями статті 2 Закону України від 07 червня 2001 року № 2493-III «Про службу в органах місцевого самоврядування» (далі – Закон № 2493-III) посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Відповідно до статті 7 Закону № 5076-VI несумісною з діяльністю адвоката є: робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» (далі – Закон № 1700-VII).

У пункті 1 частини першої статті 3 Закону № 1700-VII визначено, що суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, є, зокрема, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 25 Закону № 1700-VII особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

На посадових осіб місцевого самоврядування поширюються вимоги щодо несумісності, встановлені пунктом 1 частини першої статті 7 Закону № 5076-VI.

Наведене дає підстави для висновку, що особа, яка перебуває на службі в органах місцевого самоврядування, не може займатися адвокатською діяльністю або виконувати іншу оплачувану роботу.

Як убачається з матеріалів справи, ОСОБА_1 є начальником відділу реєстрації проживання особи управління державної реєстрації Тернопільської міської ради і на нього поширюються встановлені пунктом 1 частини першої статті 25 Закону № 1700-VII вимоги та вимоги щодо несумісності, визначені пунктом 1 частини першої статті 7 Закону № 5076-VI.

Позивач у своєму позові доводить, що обставини несумісності можуть виникнути лише в особи, яка вже набула статусу адвоката, однак такі обставини можна усунути на підставі частини другої статті 7 Закону № 5076-VI шляхом подання адвокатом у триденний строк з дня виникнення таких обставин до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності, що він і має намір зробити.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що Закони № 5076-VI, № 2493-III не обмежують осіб, які перебувають на службі в органах місцевого

самоврядування, у праві брати участь у відповідних процедурах добору, скласти присягу адвоката України та отримувати свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Однак після складання присяги та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю в особи, яка вже набула статусу адвоката, можуть виникнути обставини несумісності.

Слід погодитися з висновком суду апеляційної інстанції, що посада позивача – начальника відділу реєстрації проживання особи управління державної реєстрації Тернопільської міської ради – не передбачає постійну процесуальну взаємодію з адвокатами, їхніми бюро й об'єднаннями, а отримання такою особою права на заняття адвокатською діяльністю (без реалізації такого впродовж усього часу перебування на службі) не ставить під сумнів незалежність і безсторонність відповідних інститутів.

Статтею 7 Закону № 5076-VI встановлено перелік обмежень щодо несумісності з діяльністю адвоката. Зокрема, несумісною з діяльністю адвоката є робота на посаді в органі місцевого самоврядування відповідно до пункту 1 частини першої статті 7 зазначеного Закону.

Системне тлумачення положень Закону № 5076-VI свідчить, що терміни «діяльність адвоката» і «адвокатська діяльність» є тотожними.

Аналіз понять «адвокат» та «адвокатська діяльність», що наведені у статті 1 Закону № 5076-VI, а також зміст статей 4, 6, 19 цього Закону свідчить про те, що обставини несумісності з діяльністю адвоката, визначені статтею 7 зазначеного Закону, виникають для осіб, які мають (уже отримали) такий статус

Отже, обмеження і способи їх усунення встановлені у статті 7 Закону № 5076-VI для осіб, які вже мають статус адвоката та бажають займатись іншою (несумісною з діяльністю адвоката) діяльністю, а не для інших осіб, які бажають стати адвокатом.

За положеннями частини другої статті 7 Закону № 5076-VI обставини несумісності, встановлені частиною першою цієї статті, можуть бути усунені адвокатом шляхом подання ним заяви про зупинення адвокатської діяльності до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця у триденний строк з дня виникнення таких обставин.

Наведені положення передбачають можливість усунення обставин несумісності за заявою особи, відносно якої вони виникли.

Оцінка несумісності займаних особою посад з адвокатською діяльністю, крім посад осіб, які, як і адвокати, беруть участь у здійсненні правосуддя, не покладається на раду адвокатів регіону при вирішенні питання про допуск особи до складання кваліфікаційного іспиту, стажування, складання присяги адвоката України й отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

З огляду на наведене можна дійти висновку, що якщо така особа відповідає встановленим частиною першою статті 6 Закону № 5076-VI вимогам, не працює на посадах судді чи прокурора, пройшла всі необхідні етапи процесу набуття

статусу адвоката, то орган адвокатського самоврядування, який наділений повноваженнями приймати присягу адвоката України, не вправі їй відмовити.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 06 липня 2023 року у справі № 500/4859/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112939036>

1.2. Господарська юрисдикція

Належним відповідачем у спорах про визнання незаконними та скасування реєстраційних дій, вчинених державним реєстратором щодо третьої особи, є особа, щодо якої вчинялися відповідні реєстраційні дії, а не державний реєстратор.

Державний реєстратор може бути відповідачем у суді у випадку звернення особи з позовом до такого державного реєстратора про притягнення до відповідальності чи відшкодування шкоди, заподіяної ним внаслідок неналежного виконання покладених на нього обов'язків з внесення записів до ЄДР, що не пов'язана з діями інших суб'єктів цивільних правовідносин

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Північного апеляційного господарського суду від 06 липня 2022 року та рішення Господарського суду міста Києва від 19 травня 2021 року у справі за позовом ОСОБА_1 до державного реєстратора відділу з питань державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців Деснянської районної в місті Києві державної адміністрації Дубини А.Б., за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ОСББ «Екос-53А», про визнання незаконними реєстраційних дій та їх скасування, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Із даних витягу з ЄДР убачається, що станом на 22 червня 2018 року ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» було зареєстроване як юридична особа, керівник – ОСОБА_1.

19 червня 2018 року ОСОБА_1 як голова правління ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» звернувся до суду в межах справи № 754/7938/18 із заявою про забезпечення позову шляхом заборони вчинення будь-яких реєстраційних дій з юридичною особою – ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» до закінчення розгляду спору по суті про визнання недійсним рішення загальних зборів ОСББ від 05 червня 2018 року та постановлення відповідного рішення у зазначеній цивільній справі.

20 червня 2018 року ухвалою Деснянського районного суду міста Києва у справі № 754/7938/18, яка залишена без змін постановою Київського апеляційного суду від 13 грудня 2018 року, вжито такі заходи забезпечення позову.

Водночас 23 червня 2018 року державним реєстратором унесено до ЄДР записи щодо ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А». Відповідно до цих змін

убачається проведення державної реєстрації зміни найменування юридичної особи – з ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» на ОСББ «Екос-53А» та зміни її керівника – з ОСОБА_1 на ОСОБА_2 на підставі рішення загальних зборів ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» від 05 червня 2018 року.

Звертаючись із цим позовом, позивач зазначив, що відповідач вчинив спірні реєстраційні дії щодо ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А», повноваження керівника якого виконував позивач до дня внесення державним реєстратором до ЄДР оспорюваних записів, під час дії заборони на вчинення будь-яких реєстраційних дій щодо цієї юридичної особи, застосованої як захід забезпечення позову у цивільній справі.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову, оскільки з огляду на предмет спору в цій справі (реєстраційні дії проведено за наслідком прийняття органом управління третьої особи рішень про зміну назви та зміну керівника), відповідачем мала бути визначена особа, якої стосуються вчинені державним реєстратором дії (внесені до ЄДР записи), що оскаржуються позивачем, а не сам державний реєстратор. Тобто належним відповідачем у цьому спорі є ОСББ «Екос-53А», яке залучено судом до участі у справі третьою особою без самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Визначення відповідачів, предмета і підстав спору є правом позивача. Натомість, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову – обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи (правова позиція Великої Палати Верховного Суду, викладена в постанові від 17 квітня 2018 року у справі № 523/9076/16-ц, провадження № 14-61цс18, пункт 41).

Належним відповідачем є особа, яка є суб'єктом матеріального правовідношення, тобто особа, за рахунок якої можливо задовольнити позовні вимоги, захистивши порушене право чи інтерес позивача.

За змістом поданої позовної заяви вбачається, що позивач 16 жовтня 2020 року звернувся до суду як фізична особа, зазначаючи про внесення 23 червня 2018 року державним реєстратором запису про зміну назви юридичної особи та припинення його повноважень як керівника на підставі рішення загальних зборів ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» від 05 червня 2018 року, законність яких ним оспорювалася у справі № 754/7938/18. А також про вжиття судом у тій справі заходів на забезпечення його вимог ухвалою від 20 червня 2018 року про заборону реєстратору на час розгляду спору вносити зміни до ЄДРПОУ щодо ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А».

Отже, правовідносини, якими могли бути порушені права позивача, полягали в оспорюванні ним законності прийнятих рішень ОСББ. Такі правовідносини є наближеними до відносин корпоративного управління та пов'язаними з прийняттям рішення загальних зборів ОСББ як його вищого органу управління. Дії державного реєстратора з реєстрації прийнятого загальними зборами ОСББ рішення були похідними та направленими

на фіксацію того правового стану, у спосіб визначений державою (відповідно до рішення зборів ОСББ). Суб'єкт реєстраційної діяльності (відповідач) не є учасником правовідносин, пов'язаних з управлінням юридичною особою, стосовно якої до ЄДР вносилися спірні реєстраційні записи. Сторонами такого спору є позивач як член ОСББ «Екос-53А» (співвласник майна) та як керівник (яким вважає себе позивач) чи колишній керівник (за даними ЄДРПОУ) цієї юридичної особи та особа, на користь якої вчинялися оспорювані реєстраційні дії (ОСББ «Екос-53А», перейменована з ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А»).

Суди встановили, що ухвалою Деснянського районного суду міста Києва від 20 червня 2018 року у порядку забезпечення позову заборонено вчинення будь-яких реєстраційних дій з юридичною особою – ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» до постановлення рішення по справі № 754/7938/18. З ЄДР судових рішень вбачається, що ухвалою цього ж суду від 05 листопада 2018 року прийнято відмову позивача від позову. Постановою касаційного суду 26 червня 2019 року у справі № 754/7938/18 зазначена ухвала та постанова Київського апеляційного суду від 14 січня 2019 року залишена без змін. Отже, розгляд справи завершився, а судова заборона щодо вчинення реєстраційних дій припинила свою дію, як така що застосовувалася на час розгляду справи № 754/7938/18. Відтак, на час звернення 16 жовтня 2020 року з позовом у справі № 910/15792/20 зазначена судова заборона вже не діяла, що спростовує можливість внесення державним реєстратором запису до ЄДР судових рішень за ухвалою суду про вжиття забезпечувальних заходів, яка припинила дію та можливість у такий спосіб захистити стверджуване позивачем порушення його права.

У силу частини другої статті 48 ГПК України, якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання, за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що зміст і характер відносин між учасниками справи, а також установлені судами попередніх інстанцій обставини справи підтверджують, що спір виник саме між позивачем і третьою особою - ОСББ «Екос-53А» з приводу стверджуваного позивачем порушення його права, як керівника зазначеної юридичної особи, незаконно, на його погляд, перейменованої з ОСББ «Самоврядна громада Жукова 53-А» відповідно до зазначеного рішення загальних зборів членів ОСББ.

Судами встановлено, що позивач у цій справі клопотав про заміну первісного відповідача належним відповідачем чи про залучення до участі у справі іншої особи як співвідповідача не заявляв.

Звернення з позовом до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови у позові.

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що у випадку звернення особи з позовом до державного реєстратора про притягнення до відповідальності чи відшкодування шкоди, заподіяної ним внаслідок неналежного виконання покладених на нього обов'язків з внесення записів до ЄДР що не пов'язана з діями інших суб'єктів цивільних правовідносин, така особа може бути відповідачем в суді. Зокрема у випадку невиконання державним реєстратором вимог суду (бездіяльності) про накладення заборони (арешту) внесеної до ЄДРСР при здійсненні ним реєстраційних дій. Однак таких позовних вимог у цій справі не заявлено та не встановлено обставин порушення прав позивача виключно діями державного реєстратора, за відсутності прийняття рішення суб'єкта господарювання у сфері управлінських відносин.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 05 липня 2023 року у справі № 910/15792/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664879>

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду

2.1. Господарська юрисдикція

При розгляді питання щодо розподілу судових витрат положення частини четвертої статті 270 ЦПК України (частини четвертої 244 ГПК України) про те, що у разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання, не виключають обов'язку суду повідомити сторони про призначення відповідного судового засідання відповідно до частини другої статті 246 ЦПК України (частини другої статті 221 ГПК України) чи повідомити їх про прийняття заяви до розгляду (якщо провадження у справі є письмовим) незалежно від того, чи розгляд позовних вимог завершився по суті, чи позов залишено без розгляду за ініціативою позивача

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ТОВ «Армукрземпроект» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 13 липня 2022 року та ухвалу Господарського суду Київської області від 24 січня 2022 року у справі за позовом ТОВ «Армукрземпроект» до 1) ТОВ «Денмарк Інвест», 2) Регіонального відділення Фонду державного майна України по Київській, Черкаській та Чернігівській областях, 3) ФОП Кравченка О.В. про визнання результатів аукціону недійсними та застосування наслідків нікчемності правочину, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У листопаді 2021 року ТОВ «Армукрземпроект» звернулось до Господарського суду Київської області з позовом до ТОВ «Денмарк Інвест», Регіонального відділення Фонду державного майна України по Київській, Черкаській та Чернігівській областях та ФОП Кравченка О.В. про визнання

результатів аукціону недійсними та застосування наслідків нікчемності правочину.

12 січня 2022 року до початку судового засідання у цій справі надійшла заява позивача про залишення позову без розгляду, яка задоволена ухвалою Господарського суду Київської області від 12 січня 2022 року.

20 січня 2022 року відповідач 1 звернувся до суду із заявою, в якій просив стягнути з позивача фактично понесені витрати на професійну правничу допомогу на суму 26 000 грн.

24 січня 2022 року суд ухвалою на підставі частини п'ятої, шостої статті 130 ГПК України задовольнив заяву відповідача та стягнув з позивача на його користь 26 000 грн витрат на професійну правничу допомогу.

Апеляційний суд таку ухвалу скасував, а справу передав на розгляд суду першої інстанції, оскільки вважав, що під час постановлення оскаржуваної ухвали суд першої інстанції не дотримався вимог процесуального законодавства, зокрема положень статей 130, 221, 244 ГПК України, порушив принцип змагальності сторін процесу та розглянув заяву відповідача 1 без повідомлення учасників судового процесу та без проведення судового засідання, позбавивши позивача можливості подати заперечення на заяву відповідача 1 щодо надмірності витрат на оплату послуг адвоката.

З огляду на порядок постановлення Господарським судом Київської області ухвали від 12 січня 2022 року про залишення позову без розгляду в судовому засіданні з викликом сторін, повідомлення судом першої інстанції учасників справи про час і місце судового засідання з розгляду заяви відповідача 1 було обов'язковим. Натомість виклик учасників справи в судові засідання є правом суду, реалізація якого залежить від конкретних обставин справи.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача (частина п'ята статті 130 ГПК України, частина п'ята статті 142 ЦПК України).

При компенсації правничих витрат відповідача у справі за рахунок позивача із застосуванням частини п'ятої статті 130 ГПК України (частини п'ятої статті 142 ЦПК України) має бути встановлена необґрунтованість дій позивача, пов'язаних з розглядом справи, та необхідність понесення витрат відповідачем з надання правничої допомоги в порушеній позивачем справі (необхідність ознайомлення адвокатом з матеріалами справи, подання відзиву відповідачем у справі, участь адвоката в судових засіданнях, вчинення дій щодо збирання доказів та інше).

Таким чином, компенсація витрат позивачем за надану правничу допомогу відповідачу у випадку залишення позову без розгляду здійснюється з дотриманням загальних процесуальних гарантій щодо розподілу судових витрат за наслідком розгляду спору по суті, з дотриманням вимог, передбачених

частиною п'ятою статті 126, частиною восьмою статті 129 ГПК України (частиною п'ятою статті 137, частиною восьмою статті 141 ЦПК України).

Суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо, зокрема, судом не вирішено питання про судові витрати (частина перша статті 244 ГПК України). Подібно визначено можливість ухвалення додаткового рішення за правилами частини першої статті 270 ЦПК України, яка крім цих підстав передбачає також умову, що суд не допустив негайного виконання рішення у випадках встановлених статтею 430 цього Кодексу.

Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення (частина друга, третя статті 244 ГПК України та частина друга, третя статті 270 ЦПК України).

Однаковим в обох кодексах є правило про те, що у разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви (частина четверта статті 244 ГПК України, частина четверта статті 270 ЦПК України). Отже, законодавцем уніфіковано правила щодо прийняття додаткового судового рішення, що вимагає єдиних підходів у їх застосуванні.

Для обох юрисдикцій законодавець визначив обов'язок суду призначити заяву сторони про розподіл судових витрат в судове засідання, якщо справа розглядалася з призначенням її до розгляду по суті в судових засіданнях (не в письмовому провадженні), за наслідком проведення якого має бути прийнято відповідне процесуальне рішення (додаткова постанова, додаткова ухвала).

Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення (частина третя статті 244 ГПК України, частина третя статті 270 ЦПК України).

Велика Палата Верховного Суду висновує, що термін «ухвалення» додаткового судового рішення, а не термін «розгляд» законодавцем застосовано з метою, щоб підкреслити необхідність буквального тлумачення такого поняття відповідно до статті 259 ЦПК України (статті 233 ГПК України). Таке тлумачення є релевантним для з'ясування змісту положення другого речення частини третьої статті 270 ЦПК України (частини третьої статті 244 ГПК України), коли йдеться про усунення неповноти судового рішення, тобто відсутності у резолютивній частині рішення висновків щодо результатів розгляду справи. При цьому презюмується, що позовні вимоги та заперечення, докази, подані на їх обґрунтування, судом розглянуті згідно з вимогами статей 209 - 246 ЦПК України (статей 201 - 221 ГПК України), а розгляд справи належним чином відображений в описовій та мотивувальній частинах рішення. У протилежному випадку неповнота судового рішення може бути усунута шляхом його перегляду в апеляційному (касаційному) порядку, а не через ухвалення додаткового рішення.

Однак, у випадку задоволення заяви сторони про розподіл судових витрат, щодо яких сторона доказів не подавала, поданої на підставі статті 246 ЦПК України (статті 221 ГПК України), слід прийняти до уваги, що судом під час розгляду справи по суті питання про розподіл судових витрат не розглядалось на засадах змагальності та рівності, оскільки докази на підтвердження розміру судових витрат сторонами не були подані до закінчення судових дебатів чи внаслідок залишення позову без розгляду в підготовчому судовому засіданні.

Ключовими в цьому аспекті є приписи частини другої статті 246 ЦПК України (частини другої статті 221 ГПК України), які в імперативному порядку встановлюють, що для вирішення питання про судові витрати суд призначає судові засідання.

Отже, положення частини четвертої статті 270 ЦПК України (частини четвертої 244 ГПК України) про те, що у разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судові засідання, не виключають обов'язку суду повідомити сторони про призначення судового засідання з розгляду заяви про розподіл судових витрат відповідно до частини другої статті 246 ЦПК України (частини другої статті 221 ГПК України) чи повідомити їх про прийняття заяви до розгляду (якщо провадження у справі є письмовим).

Неявка сторони в судові засідання за умов дотримання судом вимоги про повідомлення сторони про призначення заяви до розгляду в судовому засіданні, не перешкоджає розгляду такої заяви та прийняттю відповідного додаткового рішення за наслідком розгляду. В ухвалі про призначення заяви до розгляду в судовому засіданні суд може визначити обов'язок сторін з'явитися в судові засідання або розглянути заяву без участі представників сторін, надавши їм можливість подати письмові заперечення щодо розміру заявлених до компенсації витрат на професійну правничу допомогу відповідно до частини п'ятої статті 126 ГПК України (частини п'ятої статті 137 ЦПК України) та прийнявши за наслідком розгляду такої заяви відповідне додаткове рішення (постанову) про розподіл витрат на професійну правничу допомогу.

Процедура розгляду заяви про розподіл судових витрат у випадку залишення позовної заяви без розгляду має здійснюватися з урахуванням особливостей, визначених частиною п'ятою статті 130 ГПК України (частиною п'ятою статті 142 ЦПК України), та з урахуванням загальної чи спрощеної процедури позовного провадження, яка застосовувалася щодо розгляду позовної заяви в конкретній справі. У такому випадку процесуальним законом відповідачу надається право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, яким він може скористатись або не скористатись.

Ухвала суду про компенсацію судових витрат після закриття провадження у справі чи залишення позову без розгляду є судовим рішенням про розподіл судових витрат, яке приймається за наслідком розгляду відповідного клопотання відповідача з урахуванням принципів диспозитивності та змагальності сторін.

З огляду на те, що основними засадами судочинства в Україні є, зокрема рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, апеляційний суд виснував, що місцевий суд, який розглянув заяву подану відповідачем на підставі частини п'ятої статті 130 ГПК України повинен був повідомити позивача про прийняття до розгляду заяви відповідача 1 про розподіл судових витрат та надати позивачу можливість заявити свої заперечення щодо поданої відповідачем заяви про розподіл витрат на професійну правничу допомогу.

Апеляційний суд дійшов висновку, що такі процесуальні порушення не можуть бути усунуті під час апеляційного провадження в силу приписів статті 269 ГПК України, а тому скасувавши ухвалу від 24 січня 2022 року, направив заяву відповідача 1 від 20 січня 2022 на розгляд до Господарського суду Київської області, керуючись приписами статті 277 ГПК України про розгляд справи за відсутності учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час та місце засідання суду, оскільки в спірному випадку таке повідомлення є обов'язковим.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з правильністю застосування апеляційним судом процесуальних норм у постанові від 13 липня 2022 року, виходячи з правових висновків про необхідність призначення до розгляду заяви сторони ухвалою суду, якщо вона подана після прийняття основного судового рішення про розподіл судових витрат та необхідність повідомлення учасників провадження про судові засідання з розгляду такої заяви незалежно від того чи розгляд позовних вимог завершився по суті чи позов залишено без розгляду за ініціативою позивача.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 05 липня 2023 року у справі № 911/3312/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664881>

Якщо публічна закупівля завершується оформленням відповідного господарського договору, то оскаржити можна такий договір, а вимога про визнання недійсною закупівлі не є ефективним способом захисту, рішення уповноваженої особи замовника, оформлене відповідним протоколом, є таким, що вичерпало дію фактом його виконання (укладенням договору).

У випадку порушення вимог законодавства при укладенні договору про закупівлю, за винятком тих, що передбачені статтею 43 Закону України «Про публічні закупівлі» (нікчемність договору про закупівлю), такий договір може бути визнаний недійсним в судовому порядку на підставі статей 203, 215 Цивільного кодексу України, тобто є оспорюваним.

Застосування переговорної процедури з підстави, передбаченої пунктом 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі» (відсутність конкуренції з технічних причин), не потребує попереднього проведення процедури відкритих торгів.

Якщо оголошенням про закупівлі передбачається закупівля послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг з урахуванням вимог законів України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про державну таємницю», але подані пропозиції не відповідали цим вимогам, то перехід від загальної процедури до переговорної у цьому випадку можливий лише з підстав, зазначених у пункті 1 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме якщо було двічі відмінено процедуру відкритих торгів, у тому числі частково (за лотом), через відсутність достатньої кількості тендерних пропозицій, визначеної цим Законом

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу заступника керівника Рівненської обласної прокуратури на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 05 вересня 2022 року у справі за позовом першого заступника керівника Хмельницької обласної прокуратури в особі Хмельницької ОДА до відповідачів: ДП «Хмельницька обласна служба місцевих автодоріг», ДП «Хмельницький облавтодор» «ВАТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України», про визнання недійсною закупівлі та про визнання недійсним договору про закупівлю послуг, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22 вересня 2020 року на сайті «Держзакупівлі.Онлайн» розміщено оголошення про закупівлю послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області на 2021-2022 роки на суму 480 000 000,00 грн, замовник – ДП «Хмельницька ОСМА», процедура закупівлі – відкриті торги.

До оцінки була допущена лише тендерна пропозиція ДП «Хмельницький облавтодор». Тендерні пропозиції інших учасників були відхилені, оскільки вони не відповідали вимогам законів України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про державну таємницю».

13 листопада 2020 року ДП «Хмельницька ОСМА» прийняло рішення про відміну тендеру, оскільки до оцінки допущено менше двох тендерних пропозицій.

Згідно з протоколом щодо прийняття рішення уповноваженою особою від 08 грудня 2020 року вирішено, зокрема, закупівлю згідно з предметом «Експлуатаційне утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області на 2021-2022 роки 63710000-9 – послуги з обслуговування наземних видів транспорту» здійснити шляхом застосування переговорної процедури закупівлі з підстави, визначеної пунктом 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме: у разі «якщо роботи, товари чи послуги можуть бути виконані, поставлені чи надані виключно певним суб'єктом господарювання за наявності одного з таких випадків: відсутність конкуренції з технічних причин».

В електронній системі публічних закупівель «Прозорро» опубліковано звіт про результати проведення процедури закупівлі, єдиним учасником та переможцем якої визначено ДП «Хмельницький облавтодор».

22 грудня 2020 року ДП «Хмельницька ОСМА» (як замовник) та ДП «Хмельницький облавтодор» (як виконавець) уклали договір, за умовами якого виконавець зобов'язується у порядку та на умовах, визначених цим договором, своїми силами і засобами на власний ризик та/або із залученням субпідрядних організацій до 31 грудня 2022 року надавати послуги з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області протяжністю 5 087,8 км згідно з технічним завданням замовника та в обумовлений цим договором термін загальною вартістю 479 997 000,00 грн.

Звертаючись з позовом, прокурор зазначив, що ДП «Хмельницька ОСМА» безпідставно провело публічну закупівлю шляхом застосування переговорної процедури на підставі пункту 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», тому ця закупівля та договір, укладений за її результатами, підлягають визнанню недійсними.

Оскільки ринок з виконання вказаних послуг є конкурентним, ДП «Хмельницька ОСМА» необґрунтовано послалося на відсутність альтернативи ДП «Хмельницький облавтодор» на ринку надання послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд, зазначив, зокрема, що до оцінки була допущена лише тендерна пропозиція ДП «Хмельницький облавтодор», оскільки тендерні пропозиції інших учасників не відповідали вимогам законів України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про державну таємницю», такі учасники не мали додаткової матеріально-технічної бази, необхідної для виконання заходів, передбачених частиною другою статті 5 Закону України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період», спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею; отримавши лише одну тендерну пропозицію, яка відповідала заявленим вимогам, замовник правомірно перейшов до переговорної процедури, за наслідком якої було укладено договір, тому відсутні підстави для визнання недійсними закупівлі та вказаного договору.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що до закупівлі послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення (якщо вони не відносяться до доріг оборонного значення) застосовуються норми Закону України «Про публічні закупівлі».

Проте якщо до предмета закупівлі, крім послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг, включено надання послуг (виконання робіт) по забезпеченню їх технічного прикриття в особливий період щодо доріг та інших об'єктів транспортної системи оборонного значення, відомості про яке (технічне прикриття) становить державну таємницю, та які є послугами

оборонного призначення, до такої закупівлі Закон України «Про публічні закупівлі» застосовується з урахуванням особливостей, встановлених законами України «Про державне оборонне замовлення» («Про оборонні закупівлі»), «Про державну таємницю», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період».

Згідно з пунктом 5 частини першої статті 1 Закону України «Про державне оборонне замовлення» (який діяв на момент проведення закупівлі) державні замовники з оборонного призначення – визначені Кабінетом Міністрів України центральні органи виконавчої влади, інші державні органи – головні розпорядники бюджетних коштів, військові формування, утворені відповідно до законів України.

Відповідно до пункту 10 частини першої статті 1 Закону України «Про оборонні закупівлі» (нині чинного) державні замовники у сфері оборони – визначені Кабінетом Міністрів України центральні органи виконавчої влади, інші державні органи, військові формування, утворені відповідно до законів України.

Отже, замовником послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг у частині заходів їх технічного прикриття в особливий період може бути не лише центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту.

У цій справі предметом закупівлі є послуги за кодом ДК 021:2015:63710000-9 - послуги з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області, вартість яких перевищує 200 тис. грн та становить 479 997 000,00 грн, що є підставою для застосування до спірних правовідносин Закону України «Про публічні закупівлі».

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі» (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) переговорна процедура закупівлі застосовується замовником як виняток у разі якщо роботи, товари чи послуги можуть бути виконані, поставлені чи надані виключно певним суб'єктом господарювання за наявності одного з таких випадків: зокрема, відсутність конкуренції з технічних причин.

Пунктом 8 частини шостої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі» передбачено, що повідомлення про намір укласти договір про закупівлю повинно містити таку інформацію: обґрунтування застосування переговорної процедури закупівлі з посиланням на експертні, нормативні, технічні та інші документи, що підтверджують наявність умов застосування переговорної процедури закупівлі.

Таким чином, укладаючи договір про закупівлю за переговорною процедурою, замовник зобов'язаний документально довести підстави застосування такої процедури, у тому числі й у разі відсутності конкуренції з технічних причин.

Для обґрунтування цієї умови у замовника повинно бути документальне підтвердження та обґрунтування саме відсутності конкуренції з технічних причин та того, що лише один суб'єкт господарювання зможе поставити/виконати

предмет закупівлі, що може підтверджуватися експертними, нормативними, технічними та іншими документами.

Суди попередніх інстанцій встановили, що уповноваженою особою ДП «Хмельницька ОСМА» прийнято рішення, оформлене протоколом від 08 грудня 2020 року, щодо проведення закупівлі за переговорною процедурою.

При цьому обрання переговорної процедури обґрунтовано пунктом 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме відсутністю конкуренції з технічних причин, внаслідок чого договір про закупівлю може бути укладено лише з одним постачальником, за відсутності при цьому альтернативи.

Підставою для застосування переговорної процедури замовник, зокрема, зазначив те, що відповідно до Закону України «Про дорожній рух» та Правил № 198 єдиним підприємством, що може здійснювати експлуатаційне утримання доріг місцевого значення Хмельницької області, є виключно ДП «Хмельницький облавтодор», яке входить до сфери управління Укравтодору.

Дійсно, пунктом 2 розділу I Правил № 198 передбачено, що ремонт і утримання дорожніх об'єктів (крім залізничних переїздів), що перебувають у загальнодержавній власності, здійснюється дорожньо-експлуатаційними організаціями, які належать до сфери управління Укравтодору, а тих, що перебувають у комунальній власності, - відповідними комунальними дорожньо-експлуатаційними організаціями.

Велика Палата Верховного Суду зауважила, що Правила № 198, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1994 року, є підзаконним нормативним актом, яким до того ж не застережена виключність здійснення ремонту й утримання дорожніх об'єктів саме організаціями Укравтодору та неможливість виконання цих дій іншими суб'єктами господарювання.

Щодо наявності у ДП «Хмельницький облавтодор» спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, отриманого від Управління СБУ в Хмельницькій області, як підстави застосування переговорної процедури Велика Палата Верховного Суду зазначає таке.

Спеціальний дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, може бути наданий будь-якому підприємству, установі, організації за відповідною заявкою, поданою до СБУ з метою отримання такого дозволу та за умови відповідності встановленим у законодавстві вимогам.

З урахуванням зазначеного застосування переговорної процедури з підстав відсутності конкуренції з технічних причин не може бути обґрунтоване лише наявністю у ДП «Хмельницький облавтодор» спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, отриманого від Управління СБУ в Хмельницькій області.

Велика Палата Верховного Суду також звернула увагу, якщо публічна закупівля завершується оформленням відповідного господарського договору,

то оскаржити можна такий договір, а вимога про визнання недійсною закупівлі не є ефективним способом захисту.

При цьому, оскільки процедура закупівлі завершується укладенням договору, рішення уповноваженої особи замовника, оформлене відповідним протоколом, є таким, що вичерпало дію фактом його виконання (укладенням договору).

У випадку порушення вимог законодавства при укладенні договору про закупівлю, за винятком тих, що передбачені статтею 43 «Нікчемність договору про закупівлю» Закону України «Про публічні закупівлі», такий договір може бути визнаний недійсним в судовому порядку на підставі статей 203, 215 Цивільного кодексу України, тобто є оспорюваним.

З урахуванням викладеного позовна вимога про визнання недійсною закупівлі задоволенню не підлягає.

Щодо позовної вимоги про визнання недійсним договору Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що суд першої інстанції не дослідив, чи були включені до предмета закупівлі у проаналізованих судом процедурах закупівлі послуги по забезпеченню технічного прикриття автомобільних доріг в особливий період, відомості про яке (технічне прикриття) становить державну таємницю.

Суди попередніх інстанцій не дослідили, чи відносяться автомобільні дороги загального користування місцевого значення, перелік яких наведено в додатку № 1 до договору «Мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення Хмельницької області», до доріг оборонного значення, чи є послуги по забезпеченню технічного прикриття автомобільних доріг в особливий період, відомості про яке (технічне прикриття) становить державну таємницю, послугами оборонного призначення.

З огляду на висновки Великої Палати Верховного Суду про помилковість посилання ДП «Хмельницька ОСМА» на наявність спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, отриманого ДП «Хмельницький облавтодор» від Управління СБУ, як на підставу обґрунтування проведення переговорної процедури закупівлі за відсутності конкуренції з технічних причин – висновки суду апеляційної інстанції в цій частині також є помилковими.

Також Велика Палата Верховного Суду зазначила, що застосування переговорної процедури з підстави, передбаченої пунктом 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», не потребує попереднього проведення процедури відкритих торгів.

Отже, якщо оголошенням про закупівлі передбачається закупівля послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг з урахуванням вимог законів України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про державну таємницю», але подані пропозиції не відповідали цим вимогам, то помилковим є рішення про відміну тендеру та перехід

до переговорної процедури з відсутності конкуренції з технічних причин, із посиланням на те, що до оцінки допущено менше двох тендерних пропозицій.

Перехід від загальної процедури до переговорної у цьому випадку можливий лише з підстав, зазначених у пункті 1 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме якщо було двічі відмінено процедуру відкритих торгів, у тому числі частково (за лотом), через відсутність достатньої кількості тендерних пропозицій, визначеної цим Законом.

З урахуванням викладеного висновки суду апеляційної інстанції про те, що, отримавши лише одну тендерну пропозицію, яка відповідала заявленим вимогам, замовник правомірно перейшов до переговорної процедури через відсутність конкуренції з технічних причин, є необґрунтованими.

При цьому суд апеляційної інстанції не надав оцінки, чи відрізнялися предмет закупівлі, його технічні та якісні характеристики, а також вимоги до учасника процедури закупівлі, що були визначені замовником у тендерній документації при проведенні закупівлі послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області на 2021-2022 роки (процедура закупівлі - відкриті торги), та при проведенні закупівлі послуг за переговорною процедурою, чи були включені до предмета закупівлі при проведенні відкритих торгів послуги по забезпеченню технічного прикриття автомобільних доріг в особливий період, відомості про яке (технічне прикриття) становлять державну таємницю.

Від з'ясування зазначених обставин залежить вирішення питання про застосування до спірних правовідносин Закону України «Про публічні закупівлі» та необхідність при цьому врахувати закони України «Про державне оборонне замовлення» («Про оборонні закупівлі»), «Про державну таємницю», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період», а також чи могло бути ДП «Хмельницька ОСМА» замовником такої закупівлі та відповідно чи були порушені вимоги законодавства при укладенні договору, що може бути підставою для визнання його недійсним.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 02 серпня 2023 року у справі № 924/1288/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112939038>

ВП ВС відступила від правового висновку КГС ВС щодо правових наслідків відступлення вимоги, яка припинилася, визначивши, що недійсність вимоги не зумовлює недійсність відповідного договору, за яким була передана така вимога, а має наслідком відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором, врегульовану положеннями ЦК України. У таких випадках передання недійсної вимоги за правовою природою є невиконанням чи неналежним виконанням договору, за яким було відчужено недійсну вимогу.

Якщо первісний кредитор передає новому кредитуру вимогу, яка припинилася, новий кредитор на підставі частини першої статті 665 ЦК України

вправі відмовитися від договору в односторонньому порядку і вимагати повернення грошових коштів

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу АТ «Альпарі банк» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 12 жовтня 2022 року та рішення Господарського суду міста Києва від 16 червня 2022 року за позовом ТОВ «ФК «Фінанс тім» до АТ «Альпарі банк», про визнання договору недійсним та застосування наслідків недійсності правочину, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

15 листопада 2019 року між АТ «Альпарі банк» та АТ «Місто банк» було укладено кредитний договір, відповідно до умов якого АТ «Альпарі банк» надало АТ «Місто банк» кредит у розмірі 50 000 000 грн.

15 листопада 2019 року між АТ «Альпарі банк», АТ «Місто банк» та ОСОБА_1 у забезпечення кредитного договору укладено договір поруки. Також між АТ «Альпарі банк» та АТ «Місто банк» у забезпечення виконання кредитного договору укладено іпотечний договір, відповідно до умов якого предметом іпотеки є нерухоме майно – нежилі приміщення.

На підставі рішення Правління Національного банку України та рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – виконавча дирекція Фонду, Фонд відповідно) в установі АТ «Місто банк» розпочато процедуру ліквідації строком на три роки – з 27 січня 2021 року до 26 січня 2024 року включно.

На момент запровадження в АТ «Місто банк» процедури ліквідації АТ «Альпарі банк» виступав кредитором Банку.

20 травня 2021 року на відкритих електронних торгах в електронній торговій системі Prozorro було реалізовано нерухоме майно. Переможець торгів – АТ «Банк Січ».

08 липня 2021 року між АТ «Місто банк» та переможцем торгів – АТ «Банк Січ» було укладено договір купівлі-продажу нерухомості.

На виконання прийнятого Фондом рішення за рахунок виручених від реалізації нерухомого майна коштів було проведено повне задоволення кредиторських вимог АТ «Альпарі банк» у сумі 50 106 557,38 грн.

08 липня 2021 між АТ «Альпарі банк» і ТОВ «ФК «Фінанс тім» було укладено попередній договір відступлення права вимоги, згідно з умовами якого АТ «Альпарі банк» як первісний кредитор зобов'язався відступити ТОВ «ФК «Фінанс тім» як новому кредитору право грошової вимоги, що належить АТ «Альпарі банк», до АТ «Місто банк», яке виникло на підставі кредитного договору. Сума грошової вимоги, яка відступлена АТ «Альпарі банк» на користь ТОВ «ФК «Фінанс тім», складає 5 706 180,19 грн.

09 липня 2021 року між АТ «Альпарі банк» і ТОВ «ФК «Фінанс тім» було укладено договір про відступлення права вимоги.

12 липня 2021 року АТ «Альпарі банк» в межах справи № 916/1015/21 подало до суду заяву про зменшення розміру позовних вимог та повернення

надмірно сплаченого судового збору та просило стягнути з відповідача - поручителя ОСОБА_1 на свою користь заборгованість за кредитним договором, яка станом на 09.07.2021 складала 5 706 180,19 грн.

Господарський суд Одеської області ухвалою від 03.08.2021 замінив позивача у справі з АТ «Альпарі банк» на його правонаступника – ТОВ «ФК «Фінанс тім».

Суди відмовили у задоволенні позовних вимог ТОВ «ФК «Фінанс тім» про стягнення з поручителя ОСОБА_1 5 706 180,19 грн, оскільки 08 липня 2021 року АТ «Місто банк» належним чином виконало свої зобов'язання перед заставним кредитором АТ «Альпарі банк» за договором міжбанківського кредиту в повному обсязі – 50 106 557,38 грн, відповідно зобов'язання за кредитним договором, який був забезпечений додатково порукою та іпотекою, є припиненими.

Звертаючись з позовом, позивач зазначив, що за договором про відступлення права вимоги АТ «Альпарі банк» відступило право вимоги ТОВ «ФК «Фінанс тім» за зобов'язанням, яке припинилося (внаслідок його виконання) на момент укладення договору, що суперечить положенням статті 514 ЦК України та є підставою для визнання такого договору недійсним з огляду на приписи статті 215 цього Кодексу.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У цій справі судами попередніх інстанцій встановлено, що за договором про відступлення права вимоги АТ «Альпарі банк» відступило ТОВ «ФК «Фінанс тім» право грошової вимоги у розмірі 5 706 180,19 грн. ТОВ «ФК «Фінанс тім» сплатило АТ «Альпарі банк» 5 706 180,19 грн, що дорівнює розміру відступленого права вимоги.

Відповідно до частини третьої статті 656 ЦК України предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір про відступлення права вимоги містить всі ознаки договору купівлі-продажу права вимоги. Отже, договір про відступлення права вимоги за своєю правовою природою є договором купівлі-продажу права вимоги. До цього договору повинні застосовуватись положення законодавства щодо договорів купівлі-продажу.

Вади предмету договору, у тому числі його відсутність у продавця, не можуть впливати на дійсність договору. Це правило застосовується до всіх договірних зобов'язань. Наприклад, не впливає на дійсність договору невиконання продавцем свого обов'язку передання товару покупцеві, оскільки цей товар не було продавцю поставлено своєчасно; відсутність у виконавця робіт належного досвіду для виконання роботи, про яку домовились сторони, тощо.

У свою чергу, з норми статті 514 ЦК України про дійсну вимогу як предмет договору не може слідувати висновок про недійсність договору про

відступлення права вимоги. У цій статті йдеться лише про перехід до нового кредитора прав первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Ця норма не встановлює наслідків відчуження недійсної вимоги (зокрема, і у вигляді недійсності договору).

Натомість такі наслідки встановлюються статтею 519 ЦК України - однак не у вигляді недійсності договору про відступлення права вимоги, а у вигляді відповідальності первісного кредитора перед новим (як у випадку невиконання обов'язку продавця перед покупцем).

У розумінні положень статті 519 ЦК України недійсною є вимога, яка не має правової підстави: зокрема, яка ґрунтується на нікчемному правочині або оспорюваному правочині, що був визнаний судом недійсним до чи після відповідного відступлення; яка не належала первісному кредитору або на момент відступлення вже припинилася. Недійсність вимоги є вадою предмета договору, яка не може вплинути на дійсність самого договору.

Недійсність переданої вимоги, про яку йдеться в статті 519 ЦК України, не може ототожнюватися із недійсністю правочину в розумінні норм розділу IV «Правочини. Представництво» ЦК України. Законодавець не пов'язує питання дійсності / недійсності правочину про заміну кредитора із дійсністю вимоги, яка передається новому кредитору, і безпосередньо визначає правовий наслідок передачі права вимоги, якого не існує.

Натомість за прямою вказівкою статті 519 ЦК України первісний кредитор відповідає за недійсність вимоги перед новим кредитором. У випадку відступлення недійсної вимоги договір, на підставі якого мало бути здійснене таке відступлення, не виконується первісним кредитором, оскільки розпорядчий ефект не настає з огляду на відсутність у первісного кредитора права, що підлягає передачі.

Отже, сама лише недійсність вимоги не зумовлює недійсності відповідного договору між первісним кредитором та новим кредитором. Недійсність вимоги зумовлює відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором. У таких випадках передання недійсної вимоги за правовою природою є невиконанням чи неналежним виконанням договору, за яким було відчужено недійсну вимогу.

У таких випадках покупець має право відмовитися від договору купівлі-продажу, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, або вимагати розірвання договору (стаття 651 ЦК України).

Крім того, оскільки невиконання покупцем обов'язку з передання товару є істотним порушенням договору, покупець вправі вимагати відшкодування збитків, завданих розірванням договору (частина п'ята статті 653 ЦК України).

Отже, недійсність вимоги не зумовлює недійсності відповідного договору, за яким була передана така вимога, а має наслідком відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором, врегульовану положеннями ЦК України.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що договір про відступлення права вимоги може бути визнаний недійсним у випадку наявності відповідної правової підстави. Наприклад, якщо такий договір укладено під впливом помилки (частина перша статті 229 ЦК України), обману (частина перша статті 230 ЦК України), насильства (частина перша статті 231 ЦК України) тощо.

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 01 грудня 2022 року у справі № 910/7305/20, про те, що у разі підтвердження доводів позивача, що на момент укладення вказаних договорів зобов'язання за договорами про надання кредиту та договорами застави майна були припинені шляхом їх повного виконання, відступлення (продаж) банком неіснуючих прав вимоги і майнових прав суперечить статті 514 ЦК України та є підставою для визнання оспорюваних договорів в цій частині недійсними.

Як зазначено вище, той факт, що первісний кредитор передає новому кредитору вимогу, яка припинилася, є підставою для відповідальності первісного кредитора перед новим кредитором, а не підставою недійсності відповідного договору, за яким була передана така вимога.

Зміна розміру заборгованості за кредитним договором також не впливає на дійсність / недійсність договору, за яким була передана вимога за відповідним кредитним договором.

Велика Палата Верховного суду зазначає, що якщо предмета права вимоги (боргу) не існувало на момент його передання ТОВ «ФК «Фінанс тім», останнє вправі на підставі частини першої статті 665 ЦК України відмовитися від договору купівлі-продажу в односторонньому порядку та вимагати повернення грошових коштів.

Разом із цим у справі, що розглядається, немає підстав для визнання недійсним договору про відступлення права вимоги та застосування наслідків недійсності цього договору.

Отже, у позові ТОВ «ФК «Фінанс тім» необхідно відмовити у повному обсязі.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 08 серпня 2023 року у справі № 910/19199/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112873033>

2.2. Цивільна юрисдикція

ВП ВС конкретизувала правовий висновок КАС ВС щодо права члена фермерського господарства на приватизацію земельної ділянки, визначивши, що член фермерського господарства, який отримав земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства і раніше не набув права на земельну частку (пай), може цю (отриману ним) земельну ділянку приватизувати у розмірі земельної частки (паю) за умови припинення права користування нею фермерським господарством.

Якщо ж член фермерського господарства не отримував у користування земельну ділянку для його створення, а лише увійшов до складу членів цього господарства, він має право отримати у власність земельну ділянку в передбаченому законом розмірі, проте в загальному порядку, зокрема із земель, які не перебувають у власності чи користуванні фермерського господарства

Велика Палата Верховного суду розглянула справу за позовом Харківської місцевої прокуратури № 2 до ГУ Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру у Харківській області, ОСОБА_1 про визнання незаконним та скасування наказу, скасування рішення, зобов'язання повернути земельну ділянку за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Харківського апеляційного суду від 10 листопада 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

30 грудня 2014 року між ГУ Держземагентства у Харківській області за ОСОБА_2 укладено договір оренди землі, відповідно до умов якого орендодавець передає, а орендар приймає в строкове платне користування земельну ділянку площею 62,3122 га державної власності сільськогосподарського призначення, яка розташована за межами населених пунктів Борщівської сільської ради на території Печенізького району Харківської області, строком на 49 років. Право оренди земельної ділянки було зареєстровано ОСОБА_2 у встановленому порядку.

15 липня 2015 року створено фермерське господарство «Олта-А», керівником якого є ОСОБА_2.

У подальшому на підставі заяви ОСОБА_2 як фізичної особи від 10 лютого 2016 року з нею укладено додаткову угоду від 01 березня 2016 року до договору оренди землі від 30 грудня 2014 року, відповідно до якої пункт 2 договору викладено в наступній редакції: в оренду передаються 13 земельних ділянок загальною площею 62,3122 га.

Протоколом загальних зборів засновників та членів ФГ «Олта-А» від 02 квітня 2016 року ухвалено: провести приватизацію земельних ділянок, які знаходяться в користуванні ФГ «Олта-А», членами ФГ «Олта-А».

Наказом ГУ Держгеокадастру в Харківській області від 04 травня 2016 року передано громадянину – члену фермерського господарства «Олта-А» ОСОБА_1 у власність для ведення фермерського господарства земельну ділянку у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території Борщівської сільської ради, площею 4,6902 га.

08 жовтня 2016 року проведені загальні збори засновників та членів ФГ «Олта-А», на якому прийнято рішення про виключення зі складу членів фермерського господарства ОСОБА_1, а 17 січня 2017 року – про ліквідацію господарства.

На думку прокурора, метою отримання земельних ділянок було не створення та ведення фермерського господарства одноосібно або з членами

родини, а отримання їх безкоштовно, за пільговою процедурою поза конкурсом, без проведення земельних торгів із подальшою приватизацією.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Частина перша статті 32 ЗК України передбачає, що громадянам України - членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

Відповідно до частин першої та другої статті 13 Закону України «Про фермерське господарство» (далі – Закон № 973-IV; тут і далі - у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність із раніше наданих їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

За правилами статті 116 ЗК України громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом або за результатами аукціону.

З аналізу наведених норм матеріального права слід дійти висновку, що для реалізації права на приватизацію землі, визначеного статтею 32 ЗК України та статтею 13 Закону № 973-IV, фізична особа – майбутній засновник фермерського господарства – повинен попередньо отримати земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства.

Якщо особа увійшла до складу членів фермерського господарства після його створення, тобто не отримавши для такого створення земельної ділянки, то вона не має права на безоплатне отримання у власність земельної ділянки, яка перебуває у користуванні цього фермерського господарства. Для отримання земельної ділянки у власність вона має звертатися до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування в загальному порядку, визначеному статтями 116, 118 ЗК України.

Земельна ділянка, що перебуває у користуванні фермерського господарства, може бути передана у власність фізичній особі – члену цього господарства, лише після припинення прав останнього на таку ділянку.

Підсумовуючи наведене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне сформулювати такий правовий висновок. Член фермерського господарства, який отримав земельну ділянку у користування для створення фермерського господарства і раніше не набув права на земельну частку (пай), може цю (отриману ним) земельну ділянку приватизувати у межах розміру земельної частки (паю) за умови припинення права користування нею

фермерським господарством. Якщо ж член фермерського господарства не отримував у користування земельну ділянку для його створення, а лише увійшов до складу членів цього господарства, він має право отримати у власність земельну ділянку у передбаченому законом розмірі, проте в загальному порядку, зокрема із земель, які не перебувають у власності чи користуванні фермерського господарства.

Ураховуючи правові висновки, які викладені у попередньому розділі цієї постанови, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне конкретизувати висновок, викладений у постановках Касаційного адміністративного суду від 03 листопада 2021 року у справі № 817/1911/17, від 11 листопада 2021 року у справі № 817/67/18, від 30 серпня 2022 року у справі № 912/1520/21, від 11 листопада 2021 року у справі № П/811/2084/17, від 14 грудня 2021 року у справі № 560/8837/20, від 27 липня 2022 року у справі № 816/1919/17 та ін., відповідно до якого право на безоплатну передачу у власність земельних ділянок із земель, що надавалися у користування засновнику для створення фермерського господарства, не виникає у жодного члена фермерського господарства, в тому числі засновника.

У своїй касаційній скарзі ОСОБА_1 посилається, зокрема, на те, що прокурор не мав права звертатися до суду із позовом. Велика Палата Верховного Суду, розглянувши питання повноважень прокурора щодо захисту прав держави в суді, вважає за необхідне зазначити наступне.

У позовній заяві прокурор вказав, що інтереси держави порушено внаслідок прийняття органом державної влади, наділеним повноваженнями щодо розпорядження спірною земельною ділянкою, незаконного наказу. Прокурор вказав, що оскільки саме цей орган (ГУ Держземагентства у Харківській області, правонаступником якого є ГУ Держгеокадастру у Харківській області) допустив порушення інтересів у спірних правовідносинах, то він не є органом, який може здійснювати захист інтересів держави у тих самих відносинах, тобто звернутися до суду з відповідним позовом. Тому Велика Палата Верховного Суду з огляду на судову практику не погоджується з доводами касаційної скарги про те, що прокурор не підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі.

Крім того, Велика Палата Верховного Суду зауважує, що за обставин цієї справи, наявності суспільного інтересу у поверненні спірної земельної ділянки, прокурор мав обов'язок звернутися до суду для захисту відповідних публічних інтересів. Той факт, що під час розгляду та вирішення справи внаслідок змін у чинному законодавстві інтерес у поверненні спірної земельної ділянки отримала певна територіальна громада, не є перешкодою для продовження представництва прокурором інтересів держави, задоволення позову у разі його обґрунтованості та для виконання судового рішення у частині повернення земельної ділянки на користь належного суб'єкта (територіальної громади).

У цій справі мета прокурора спрямована на відновлення власником володіння спірною земельною ділянкою. Тому не є належними й ефективними

способами захисту вимоги визнати незаконним і скасувати наказ ГУ Держгеокадастру в Харківській області «Про передачу земельної ділянки у власність» від 04 травня 2016 року та скасувати рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень.

Саме тому, виходячи з мети позову, який заявив прокурор, і його обґрунтування, вимогу зобов'язати ОСОБА_1 повернути у відання держави в особі ГУ Держгеокадастру у Харківській області земельну ділянку площею 4,6902 га слід розуміти як вимогу про витребування цієї ділянки з володіння ОСОБА_1 на користь власника. Зміни під час провадження у справі в адміністративно-територіальному устрої та перехід права розпорядження певними земельними ділянками від держави до територіальної громади не впливають на можливість задоволення цього позову та виконання рішення суду на користь належного суб'єкта (територіальної громади).

За обставинами справи 12 квітня 2016 року ОСОБА_1, який є членом ФГ «Олта-А», проте не передавав земельну ділянку до цього господарства як засновник, звернувся до ГУ Держгеокадастру у Харківській області із заявою, в якій просив передати йому у власність земельну ділянку площею 4,6902 га, яка перебуває у користуванні ФГ «Олта-А». При цьому підставою передачі він зазначив статтю 118 ЗК України, тобто просив виділити йому земельну ділянку для ведення фермерського господарства на загальних підставах, проте із земель, що вже перебувають у користуванні фермерського господарства.

Як вже зазначалося, член фермерського господарства, який не отримував земельну ділянку у користування для створення фермерського господарства, може отримати таку земельну ділянку у власність виключно на загальних підставах.

Так, відповідно до статей 1, 7, 8 Закону України «Про фермерське господарство» заява громадянина про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства повинна містити сукупність передбачених частиною першою статті 7 цього Закону відомостей і обставин. У свою чергу, розглядаючи заяву громадянина по суті, орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування (а в разі переданого на судовий розгляд спору – суд) повинен дати оцінку обставинам і відомостям, зазначеним у заяві, перевірити доводи заявника, наведені на обґрунтування розміру земельної ділянки, з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства, в тому числі щодо наявності трудових і матеріальних ресурсів. Відповідні норми чинного законодавства є доступними, чіткими та передбачуваними.

Апеляційним судом на підставі належним чином оцінених матеріалів справи встановлено, що ОСОБА_1 у заяві не зазначив про наявність у нього як фізичної особи, яка бажає створити фермерське господарство, матеріальних та трудових ресурсів для ефективного здійснення фермерської діяльності. Більше того, ОСОБА_1 після передачі йому у власність спірної земельної ділянки фермерську діяльність не здійснював, а передав останню в оренду ФОП

ОСОБА_4. За встановлених у цій справі обставин поведінка ОСОБА_1 щодо спірної земельної ділянки не є добросовісною.

ГУ Держгеокадастру у Харківській області, передаючи ОСОБА_1 у власність для ведення фермерського господарства земельну ділянку у розмірі частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства на підставі спрощеної процедури, без проведення земельних торгів, не пересвідчилося в дійсності його спроможності та намірах вести фермерське господарство - самостійно виробляти (виросувати) товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією, відповідно до задекларованої у заяві мети, та чи не є така заява штучним використанням процедури отримання земельної ділянки у власність для ведення фермерського господарства поза передбаченим законом обов'язковим проведенням земельних торгів, зокрема для використання цієї ділянки іншими суб'єктами господарювання. Тому поведінка ГУ Держгеокадастру у Харківській області у спірних правовідносинах теж не була добросовісною.

Таким чином, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що передача спірної земельної ділянки у власність ОСОБА_1 із подальшою реєстрацією за ним права власності є незаконними.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 червня 2023 року у справі № 633/408/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516537>

ВП ВС відступила від правового висновку КАС ВС щодо юрисдикції, у якій слід вирішувати вимоги щодо гарантованого Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» відшкодування шкоди, визначивши, що такі вимоги слід розглядати за правилами цивільного судочинства.

При цьому вимоги про визнання протиправною (незаконною) відмови у винесенні передбаченої частиною першою статті 12 Закону постанови за заявою позивача про відшкодування шкоди, завданої внаслідок його незаконного відсторонення від посади, чи відмови у такому відшкодуванні не можуть бути способами захисту. У разі незгоди з постановою про відшкодування шкоди, відмови у її винесенні чи бездіяльності щодо розгляду звернення, поданого відповідно до частини першої статті 12 Закону, позивач, який за статтею 1176 ЦК України та Законом має право на отримання відповідного відшкодування, може просити суд стягнути останнє з Державного бюджету України

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Офісу Генерального прокурора (далі – відповідач) про визнання дій незаконними та зобов'язання вчинити дії, за касаційною скаргою відповідача на постанову Київського апеляційного суду від 29 вересня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

13 жовтня 2017 року слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва постановив ухвалу у кримінальному провадженні про відсторонення позивача від посади голови Володарської РДА. 19 жовтня 2017 року зазначена ухвала набрала законної сили.

25 жовтня 2017 року Президент України видав розпорядження про відсторонення позивача від посади голови Володарської РДА.

15 грудня 2017 року Президент України видав указ про прийняття відставки позивача згідно з частиною десятою статті 118 Конституції України.

Із 19 жовтня до 15 грудня 2017 року включно позивач був відсторонений від зазначеної посади.

10 квітня 2018 року прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури виніс постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю у діях позивача складу злочину.

За змістом пункту 2 частини першої статті 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (далі – Закон № 266/94-ВР) право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадку закриття кримінального провадження за відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення.

18 травня 2018 року позивач листом звернувся до заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури про винесення постанови щодо визначення розміру відшкодування заробітку, втраченого внаслідок відсторонення від посади.

18 червня 2018 року начальник відділу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України направив позивачу лист про відмову у відшкодуванні втраченого заробітку, оскільки позивач не оскаржив ухвалу слідчого судді про відсторонення від посади, а суд її не скасував.

На думку позивача, відмова прокурора є незаконною через те, що пункт 2 частини першої статті 2 Закону № 266/94-ВР не пов'язує відшкодування шкоди з оскарженням ухвали суду про відсторонення з посади та її скасуванням, а визначає підставою для такого відшкодування видання постанови про закриття кримінального провадження, зокрема у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції й ухвалив нове – про часткове задоволення позову.

Відповідач із судовими рішеннями не погодився. У касаційній скарзі стверджував, що треба закрити провадження у справі, бо спір є публічно-правовим, а тому його треба розглядати за правилами адміністративного судочинства.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Велика Палата Верховного Суду неодноразово зазначала, що у випадку, коли держава вступає в цивільні правовідносини, вона має цивільну правоздатність нарівні з іншими їх учасниками. Держава набуває і здійснює цивільні права й обов'язки через відповідні органи, які діють у межах їхньої компетенції. Отже, поведінка органів, через які діє держава, розглядається як поведінка держави у конкретних, зокрема цивільних, правовідносинах. Тому у відносинах, у які вступає держава, органи, через які вона діє, не мають власних прав і обов'язків, а наділені повноваженнями (компетенцією) представляти державу у відповідних правовідносинах.

Те, що позивач вказав відповідачем у справі про відшкодування завданої державою шкоди її конкретний орган – Офіс Генерального прокурора – не означає, що у спірних правовідносинах суб'єктом відповідальності за завдану шкоду є не держава, а саме цей орган. Інакше кажучи, у деліктних спірних правовідносинах орган держави є представником її інтересів як можливого завдавача шкоди, а не суб'єктом владних повноважень, який здійснює щодо позивача публічно-владні управлінські функції.

Офіс Генерального прокурора, вирішуючи питання про виплату коштів, що є відшкодуванням завданої державою шкоди, не має стосовно позивача влади, тобто не уповноважений владно керувати поведінкою останнього, а той не має обов'язку виконувати рішення та вимоги цього органу і не є у його підпорядкуванні. Крім того, Офіс Генерального прокурора не здійснює щодо позивача управлінські функції, тобто не управляє поведінкою останнього.

За змістом пункту 1 частини першої статті 1 Закону № 266/94-ВР відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок, зокрема, незаконного відсторонення від роботи (посади). У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду (частина друга вказаної статті).

Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає, зокрема, у випадках: встановлення в обвинувальному вирокі суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного відсторонення від роботи (посади) (пункт 1-1 частини першої статті 2 Закону № 266/94-ВР); закриття кримінального провадження за відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення (пункт 2 частини першої статті 2 Закону № 266/94-ВР).

Згідно з реченням першим частини першої статті 12 Закону № 266/94-ВР розмір відшкодуваної шкоди, зазначеної у пункті 1 статті 3 цього Закону, залежно від того, який орган провадив слідчі (розшукові) дії чи розглядав справу, у місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратура і суд, про що виносять постанову (ухвалу).

У разі незгоди з винесеною постановою (ухвалою) про відшкодування шкоди громадянин відповідно до положень цивільного процесуального законодавства може оскаржити постанову до суду, а ухвалу суду – до суду вищої інстанції в апеляційному порядку (частина друга статті 12 Закону № 266/94-ВР).

На звернення позивача про винесення постанови про відшкодування шкоди у вигляді заробітку, втраченого внаслідок відсторонення від посади у кримінальному провадженні, прокурор відповів листом. Відповідну постанову не виніс.

Спір щодо отримання відшкодування тієї шкоди, яку держава, за твердженням позивача, завдала йому внаслідок незаконного відсторонення від посади у кримінальному провадженні, є цивільним. Він не є спором про оскарження рішень, дій і бездіяльності Офісу Генерального прокурора у публічно-правових відносинах (оскільки такі відносини відсутні), як і не є спором з приводу проходження позивачем публічної служби (оскільки шкоду, за його твердженням, держава завдала відстороненням позивача від посади у кримінальному провадженні).

Публічно-правові відносини, урегульовані Кримінальним процесуальним кодексом України, завершилися із закриттям кримінального провадження за відсутністю у діянні позивача складу кримінального правопорушення. На них юрисдикція адміністративного суду не поширювалася. Так само вона не поширюється і на спірні правовідносини щодо відшкодування завданої державою в особі її органів шкоди. Ці відносини є цивільно-правовими. Після завдання шкоди наступні дії або бездіяльність її завдавача (держави) в особі його представників (органів державної влади) не породжують публічно-правових відносин із особою, які завдана шкода.

Позивач, маючи намір отримати відшкодування завданої державою шкоди, просив суд визнати незаконною відмову відповідача у такому відшкодуванні; зобов'язати відповідача винести постанову про відшкодування позивачу втраченого заробітку за період відсторонення його від посади голови Володарської РДА у кримінальному провадженні.

За обставинами справи мета позивача спрямована на отримання (стягнення) відшкодування шкоди, завданої державою у кримінальному провадженні внаслідок незаконного відсторонення позивача від посади голови Володарської РДА. За змістом позовної заяви у кінцевому підсумку позивача цікавить отримання (стягнення) такого відшкодування (грошей), а не констатація судом незаконності відмови відповідача у відшкодуванні шкоди та зобов'язання останнього вчинити дії (винести постанову), спрямовані на виплату такого відшкодування у майбутньому.

За змістом приписів Закону № 266/94-ВР і пункту 8 частини другої статті 16 ЦК України ефективним способом захисту права на відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-

розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, є стягнення з Державного бюджету України такого відшкодування.

З огляду на викладене не є способом захисту права на відшкодування шкоди вимога визнати незаконною відмову відповідача у відшкодуванні позивачу шкоди (чи, як її інтерпретував апеляційний суд, вимога визнати незаконною відмову відповідача у винесенні постанови за заявою позивача про відшкодування шкоди). Її задоволення не призведе до захисту позивачем його права, тобто до отримання відповідного відшкодування. Оцінювання законності чи незаконності такої відмови суд здійснює у мотивувальній частині судового рішення, вирішуючи спір за належною вимогою позивача.

Велика Палата Верховного Суду вважає помилковим висновок судів першої й апеляційної інстанцій про можливість розгляду у судовому порядку вимоги про визнання незаконною відмови відповідача у відшкодуванні позивачеві шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення його від посади голови Володарської РДА у кримінальному провадженні. Тому у частині зазначеної вимоги судові рішення слід скасувати, а провадження у справі – закрити.

Мета, яку переслідує позивач, підстави його позову, надані докази вказують на те, що він у суді захищає свій майновий інтерес і прагне отримати відшкодування завданої йому шкоди. З огляду на вказане суд за наявності у позивача права на отримання відшкодування шкоди, завданої державою, та за наявності фактичних підстав для такого відшкодування може частково задовольнити вимогу зобов'язати відповідача винести постанову про відшкодування позивачу втраченого заробітку за час відсторонення його у кримінальному провадженні від посади голови Володарської РДА, а саме стягнути таке відшкодування з Державного бюджету України.

Велика Палата Верховного Суду позбавлена такої можливості, оскільки суди у контексті змісту та спрямованості позову не дослідили зібрані докази на предмет розміру втраченого заробітку позивача, зокрема звернення останнього до Генеральної прокуратури України, у якому він зазначив розмір середньоденної заробітної плати на посаді голови Володарської РДА, а також довідку про середню заробітну плату.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що право на відшкодування відповідно до Закону № 266/94-ВР шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення від роботи (посади) (пункт 1 частини першої статті 1 Закону № 266/94-ВР), виникає не тільки у випадку встановлення у судовому рішенні (крім призначення нового розгляду) незаконності відсторонення від роботи (посади) (пункт 1-1 частини першої статті 2 Закону № 266/94-ВР), але й у випадку закриття кримінального провадження за відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення (пункт 2 частини першої статті 2 Закону № 266/94-ВР). Тому відсутність скарги на ухвалу слідчого судді про відсторонення особи від посади та те, що цю ухвалу не скасував суд вищої інстанції, не означає, що така особа не набуває право на гарантоване Законом

№ 266/94-ВР відшкодування шкоди у разі закриття кримінального провадження за відсутністю у її діянні складу кримінального правопорушення.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що з огляду на висновки, викладені у цій постанові, задля забезпечення єдності судової практики з визначення належної юрисдикції, у якій слід вирішувати вимоги щодо гарантованого Законом № 266/94-ВР відшкодування шкоди, необхідно відступити від зазначеного вище висновку, який сформулював Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у постанові від 28 грудня 2019 року у справі № 460/357/19. Такий відступ полягає у тому, що вимоги стосовно гарантованого Законом № 266/94-ВР відшкодування шкоди слід розглядати за правилами цивільного судочинства. При цьому вимоги про визнання протиправною (незаконною) відмови у винесенні передбаченої частиною першою статті 12 Закону № 266/94-ВР постанови за заявою позивача про відшкодування шкоди, завданої внаслідок його незаконного відсторонення від посади, чи відмови у такому відшкодуванні не можуть бути способами захисту. У разі незгоди з постановою про відшкодування шкоди, відмови у її винесенні чи бездіяльності щодо розгляду звернення, поданого відповідно до частини першої статті 12 Закону № 266/94-ВР, позивач, який за статтею 1176 ЦК України та Законом № 266/94-ВР має право на отримання відповідного відшкодування, може просити суд стягнути останнє з Державного бюджету України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 липня 2023 року у справі № 757/31372/18-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516535>

ВП ВС конкретизувала правовий висновок КГС ВС щодо витребування земельної ділянки природно-заповідного фонду, визначивши, що зайняття фізичними та юридичними особами земельних ділянок природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення не пов'язане з позбавленням власника цих ділянок володіння ними. Це стосується і тих випадків, коли право приватної власності на земельні ділянки природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення було зареєстровано на підставі неправомірних рішень про передачу таких земель у власність фізичних чи юридичних осіб. Такі рішення не створюють ті юридичні наслідки, на які вони спрямовані.

За таких умов ефективним способом судового захисту щодо повернення земельної ділянки природно-заповідного фонду власнику є негаторний, а не віндикаційний позов. Вимогу про усунення перешкод державі чи відповідній територіальній громаді у користуванні чи розпорядженні такими земельними ділянками можна заявити впродовж усього часу, поки триває відповідне порушення

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом першого заступника керівника Полтавської місцевої прокуратури до виконавчого комітету Шевченківської районної у місті Полтаві ради, Шевченківської районної

у місті Полтаві ради, ОСОБА_1, ОСОБА_2, про визнання недійсним та скасування рішень про надання у власність земельної ділянки, визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку, витребування земельної ділянки із чужого незаконного володіння за касаційною скаргою заступника прокурора Полтавської області на рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 21 листопада 2019 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 12 березня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням виконавчого комітету Полтавської міської ради депутатів трудящих «Про затвердження пам'яток природи місцевого значення» від 24 грудня 1970 року затверджено та взято під охорону, зокрема, пам'ятку природи місцевого значення – парк «Перемога» – на площі 10 га та закріплено її за виконавчим комітетом Полтавської міської ради.

Рішенням Полтавської обласної ради депутатів трудящих від 20 червня 1972 року пам'ятки природи місцевого значення віднесено до категорії парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, та затверджено додатково виявлені парки-пам'ятки згідно з додатком № 2, зокрема, парк «Перемога», що розташований в м. Полтаві та передано під охорону виконкому Полтавської міської ради.

Рішенням виконкому Полтавської обласної ради від 22 листопада 1984 року затверджено межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, згідно з яким парк «Перемога» віднесено до парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення на площі 30,9 га.

Рішенням виконавчого комітету Октябрської районної у м. Полтаві ради від 24 лютого 2009 року погоджено проект відведення та передано у власність ОСОБА_1 земельну ділянку; встановлено обмеження прав на неї та сервітути згідно з висновками управління з питань містобудування та архітектури і Полтавського міського управління земельних ресурсів та земельного кадастру.

15 жовтня 2012 року ОСОБА_1 за договором купівлі-продажу відчужив земельну ділянку на користь ОСОБА_2.

Вироком Київського районного суду міста Полтави від 23 квітня 2015 року, що набрав законної сили, ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення за частиною другою статті 367 КК України, а саме у тому, що він, працюючи на посаді завідуючого Полтавським сектором охорони навколишнього природного середовища Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Полтавській області, протягом 2009 - 2010 років незаконно затвердив висновки про погодження проектів із землеустрою щодо надання у власність 17 земельних ділянок на території парку «Перемога», серед яких було погоджено відповідний висновок ОСОБА_1. Встановлено, що на підставі вказаного висновку останньому незаконно було передано безоплатно у приватну власність для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд земельну ділянку, яка

знаходиться на території об'єкта природного-заповідного фонду – парку «Перемога».

Прокурор пред'явив позов про визнання недійсними та скасування низки рішень органів місцевого самоврядування, державного акта на право власності на земельну ділянку та про витребування з чужого незаконного володіння останньої набувачки земельної ділянки до земель запасу Полтавської міської ради. При цьому прокурор вказував на протиправність дій органів місцевого самоврядування і, відповідно, на незаконність зайняття земельної ділянки ОСОБА_1, а в подальшому ОСОБА_2.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із того, що місцевою радою порушено норми земельного законодавства, однак прокурор, пред'являючи позов, пропустив установлену законом позовну давність, а тому наявні правові підстави для застосування частини четвертої статті 267 ЦК України та відмови в задоволенні позовних вимог.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Порядок використання земель природно-заповідного фонду визначається законом (стаття 45 ЗК України).

Системний аналіз норм ЗК України та Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (далі – № 2456-XII) дозволяє зробити висновок про те, що землі природно-заповідного фонду, що перебувають у комунальній власності, не підлягають приватизації. Такі землі можуть перебувати у приватній власності лише у зв'язку з формуванням на цих земельних ділянках об'єктів природно-заповідного фонду чи включення земельних ділянок, що належать фізичним чи юридичним особам, до земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення). Вилучення (викуп) земель природно-заповідного фонду із комунальної власності, зокрема, для будівництва житла був можливим тільки на підставі постанови Кабінету Міністрів України або за рішенням відповідної місцевої ради, якщо вилучення (викуп) земельної ділянки погодила Верховна Рада України.

Враховуючи, що Верховна Рада України не погодила вилучення земельної ділянки на території парку-пам'ятника садово-паркового мистецтва місцевого значення «Перемога» у місті Полтаві із комунальної власності, право власності територіальної громади на цю ділянку не припинилося і до фізичних осіб-відповідачів не перейшло.

Надання земельної ділянки для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Перемога» суперечить як статусу відповідного об'єкта природно-заповідного фонду, так і законодавчим обмеженням на здійснення діяльності з такого будівництва на відповідних землях. Тому за змістом наведених вище приписів, які характеризуються належною якістю як властивістю, що є умовою забезпечення юридичної визначеності

у правовідносинах, і органи місцевого самоврядування, і фізичні особи-відповідачі знали чи повинні були знати про неможливість всупереч закону передання й отримання у приватну власність земельної ділянки на території Парку «Перемога» для вищевказаної мети. Отже, втручання судом у право ОСОБА_2 мирно володіти цією ділянкою відповідає закону.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що зайняття земельної ділянки природно-заповідного фонду з порушенням ЗК України та Закону № 2456-XII потрібно розглядати як порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади, що не пов'язане з позбавленням власника володіння відповідною земельною ділянкою, навіть якщо інша особа зареєструвала її право приватної власності на цю ділянку.

За таких умов, ефективним способом судового захисту щодо повернення земельної ділянки природно-заповідного фонду власнику є негаторний, а не віндикаційний позов.

Приписи про застосування позовної давності поширюються, зокрема, на позови про витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Натомість негаторний позов може бути пред'явлений позивачем упродовж усього часу, поки існує відповідне правопорушення (див. *mutatis mutandis* постанову Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц (пункти 52, 96)).

Судом першої інстанції встановлено, що спірна земельна ділянка розташована в межах парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Перемога», належала впродовж десятків років до виникнення спірних правовідносин і належить до земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

ОСОБА_1, а в подальшому й ОСОБА_2, яка придбала земельну ділянку у ОСОБА_1, проявивши розумну обачність, могли і повинні були знати про те, що ця ділянка впродовж багатьох десятків років перебуває у межах об'єкта природно-заповідного фонду – парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Тому оформлення документів про перехід земельної ділянки у їхню приватну власність є таким порушенням закону, про яке зазначені особи могли та повинні були знати на час набуття земельної ділянки кожним із них.

Тобто, як обґрунтовано вказав у рішенні суд першої інстанції, земельна ділянка ОСОБА_1 була оформлена неправомірно, оскільки вона знаходиться на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Перемога» і взагалі не могла бути передана у приватну власність фізичній особі.

Суди першої й апеляційної інстанцій, правильно встановивши усі обставини справи, зокрема, незаконність передачі органами місцевого самоврядування земельної ділянки у приватну власність, що суперечить нормам чинного законодавства, мали підстави для задоволення позовних вимог. Однак вони помилково вважали застосовними до спірних правовідносин приписи статей 387 і 388 ЦК України, а не статті 391 цього кодексу і безпідставно відмовили

у задоволенні вимоги прокурора, спрямованої на повернення земельної ділянки територіальній громаді Полтави.

У даному випадку помилкова з огляду на обставини справи юридична кваліфікація позивачем і судами першої й апеляційної інстанцій позовної вимоги про витребування спірної земельної ділянки природно-заповідного фонду як вимоги, до якої слід застосувати приписи статей 330, 387 і 388 ЦК України, призвела до неправильного вирішення справи. Проте така помилка кваліфікації може бути виправлена Великою Палатою Верховного Суду, яка має повноваження ухвалити своє рішення на підставі правильної оцінки судами першої та апеляційної інстанції доказів у справі та обґрунтованих висновків цих судів про неправомірність зайняття земельної ділянки природно-заповідного фонду фізичними особами.

Встановивши, що мета позову спрямована на усунення перешкод територіальній громаді міста Полтави, яка не втратила володіння земельною ділянкою, у користуванні та розпорядженні останньою шляхом її повернення від ОСОБА_2, Велика Палата Верховного Суду розглядає вимогу витребувати з чужого незаконного володіння ОСОБА_2 земельну ділянку до земель запасу Полтавської міської ради як вимогу про повернення цієї земельної ділянки територіальній громаді міста Полтави за правилами негаторного позову.

З огляду на викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне конкретизувати висновок, наведений у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26 лютого 2020 року у справі № 911/2325/18, та вказати, що зайняття фізичними та юридичними особами земельних ділянок природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення не пов'язане із позбавленням власника цих ділянок володіння ними. Вказане стосується і тих випадків, коли право приватної власності на земельні ділянки природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення було зареєстровано на підставі неправомірних рішень про передачу таких земель у власність фізичних чи юридичних осіб. Такі рішення не створюють ті юридичні наслідки, на які вони спрямовані. Вимогу про усунення перешкод державі чи відповідній територіальній громаді у користуванні чи розпорядженні такими земельними ділянками можна заявити впродовж усього часу, поки триває відповідне порушення.

Рішення суду про усунення перешкод територіальній громаді з боку ОСОБА_2 у користуванні парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва відповідатиме легітимній меті та дозволить її досягнути. Такий захід втручання у відповідне право є пропорційним цій меті, оскільки ОСОБА_2, придбаваючи земельну ділянку у ОСОБА_1, діючи розумно, не могла не перевірити місцезнаходження об'єкта, а отже, могла та мала пересвідчитися у тому, що ця ділянка знаходиться у Парку «Перемога». За таких обставин неможливо висувати про те, що втручання у право ОСОБА_2 на об'єкт, який вона за добросовісної поведінки не могла отримати, є для неї надмірним тягарем. Немає жодних підстав вважати, що перед тим, як придбати земельну

ділянку, у ОСОБА_2 були перешкоди самостійно чи з допомогою фахівця у галузі права ознайомитися із зазначеними вище вимогами законодавства та зробити висновки щодо режиму цієї ділянки.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що законодавство України надає ОСОБА_2 після завершення цього судового процесу додаткові ефективні засоби юридичного захисту. Вона не позбавлена можливості відновити своє право, зокрема, пред'явивши вимогу до ОСОБА_1, в якій придбала земельну ділянку, про відшкодування збитків на підставі статті 661 ЦК України. Відповідно до частини першої цієї статті у разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність цих підстав.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 червня 2023 року у справі № 554/10517/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113091902>

Обов'язковою умовою при вирішенні питання перереєстрації за іпотекодержателем права власності на іпотечне майно на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя (відповідного застереження в іпотечному договорі) є наявність доказів отримання іпотекодавцем / боржником письмової вимоги про усунення порушень та дотримання строку, зазначеного в ньому.

Домовленість сторін іпотечного договору про необов'язковість особистого вручення повідомлення-вимоги боржнику не спростовує обов'язку реєстратора перед здійсненням відповідних процедур отримати документ, що підтверджує факт отримання іпотекодавцем (боржником) письмової вимоги іпотекодержателя

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до АТ «Альфа-банк», державного реєстратора Київської філії Комунального підприємства «Реєстрація нерухомості» Макарова О.В. про визнання незаконним та скасування рішення державного реєстратора, скасування державної реєстрації права власності за касаційною скаргою АТ «Альфа-банк» та ОСОБА_2 на постанову Київського апеляційного суду від 16 вересня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

24 квітня 2008 року між АТ «Укрсоцбанк» та ОСОБА_1 укладено кредитний договір, згідно з яким банк надав позичальнику кредит у розмірі 140 755 дол. США.

На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором між АТ «Укрсоцбанк» та ОСОБА_1 укладено договір іпотеки, згідно з яким вона передала банку в іпотеку квартиру.

У пункті 4.5.3. іпотечного договору зазначено, що іпотекодержатель за своїм вибором звертає стягнення на предмет іпотеки шляхом передачі

іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання забезпечених іпотекою зобов'язань в порядку, встановленому статтею 37 Закону № 898-IV. Положення цього пункту є застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя і є частиною договору.

Банком на адресу іпотекодавця поштовим зв'язком направлено повідомлення-вимогу від 10 квітня 2018 року про обов'язок достроково сплатити заборгованість за кредитним договором та попереджено, що у разі невиконання вимоги протягом тридцятиденного строку АТ «Укрсоцбанк» має намір звернути стягнення на предмет іпотеки в порядку, передбаченому статтею 37 Закону України від 5 червня 2003 року № 898-IV «Про іпотеку» (далі – Закон № 898-IV).

Вказане повідомлення повернулося без вручення адресату за спливом строку зберігання. У справі відсутні докази вручення повідомлення-вимоги боржнику.

У зв'язку з неналежним виконання умов кредитного договору станом на 10 квітня 2018 року за ОСОБА_1 утворилася заборгованість у розмірі 573 443,84 дол. США.

12 листопада 2018 року державним реєстратором проведена державна реєстрація права власності на предмет іпотеки за ПАТ «Укрсоцбанк» на підставі рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень.

Звертаючись з позовом, позивач вважав, що державна реєстрація проведена всупереч вимогам законодавства України та під час дії встановленого Законом України від 03 червня 2014 року № 1304-VII «Про мораторій стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» (далі – Закон № 1304-VII) мораторію на примусове відчуження предмета іпотеки.

Задовольняючи позов, апеляційний суд зазначив, що у справі немає доказів вручення повідомлення-вимоги боржниці, оскільки поштове відправлення повернулося без вручення адресату за спливом строку зберігання, що було перешкодою у вчиненні державним реєстратором оспорюваних реєстраційних дій. Іпотечне майно використовується позивачем як місце постійного проживання та не може бути стягнуто на підставі дії Закону № 1304-VII, у тому числі і шляхом реєстрації права власності за АТ «Укрсоцбанк» як забезпечення виконання умов договору іпотечного кредиту від 24 квітня 2008 року, укладеного в іноземній валюті.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Положеннями статті 37 Закону № 898-IV (у редакції, чинній на час укладення договору іпотеки) визначено, що іпотекодержатель може задовольнити забезпечену іпотекою вимогу шляхом набуття права власності на предмет іпотеки. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя, який передбачає передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання, є правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, що є предметом іпотеки.

Із внесенням змін до цієї норми згідно із Законом України від 25 грудня 2008 року № 800-VI «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (далі – Закон № 800-VI) норми статті 37 Закону № 898-IV передбачають, що іпотекодержатель може задовольнити забезпечену іпотекою вимогу шляхом набуття права власності на предмет іпотеки. Правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, яке є предметом іпотеки, є договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками та передбачає передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання.

Після внесення Законом № 800-VI змін до статті 36 Закону № 898-IV її нормами передбачено, зокрема, що сторони іпотечного договору можуть вирішити питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору. Позасудове врегулювання здійснюється згідно із застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, або згідно з окремим договором між іпотекодавцем і іпотекодержателем про задоволення вимог іпотекодержателя, що підлягає нотаріальному посвідченню, який може бути укладений одночасно з іпотечним договором або в будь-який час до набрання законної сили рішенням суду про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Разом з тим відповідно до пункту 61 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127 (далі – Порядок), який набрав чинності на момент прийняття оскаржуваного рішення, для державної реєстрації права власності на підставі договору іпотеки, що містить застереження про задоволення вимог іпотекодержателя шляхом набуття права власності на предмет іпотеки, також подаються: копія письмової вимоги про усунення порушень, надісланої іпотекодержателем іпотекодавцеві та боржникові, якщо він є відмінним від іпотекодавця; документ, що підтверджує наявність факту завершення 30-денного строку з моменту отримання іпотекодавцем та боржником, якщо він є відмінним від іпотекодавця, письмової вимоги іпотекодержателя у разі, коли більш тривалий строк не зазначений у відповідній письмовій вимозі; заставна (якщо іпотечним договором передбачено її видачу).

Із наведеного слідує, що обов'язковою умовою при вирішенні питання перереєстрації права власності на іпотечне майно є наявність доказів отримання іпотекодавцем письмової вимоги та дотримання строку, зазначеного в ньому.

У справі, рішення в якій переглядаються, апеляційний суд установив, що банком на адресу іпотекодавця було направлено повідомлення-вимогу від 10 квітня 2018 року про обов'язок достроково сплатити заборгованість за кредитним договором та попереджено про наслідки невиконання. Проте у справі відсутні докази вручення повідомлення-вимоги боржниці. Відповідно

до матеріалів справи поштове відправлення повернулося без вручення адресату за сплином строку зберігання, що було перешкодою у вчиненні державним реєстратором оспорюваних реєстраційних дій.

Доводи касаційної скарги про необов'язковість особистого вручення повідомлення-вимоги боржнику з посиланням на пункт 6.2 іпотечного договору не можна вважати обґрунтованими, оскільки така домовленість сторін не спростовує обов'язку реєстратора перед здійсненням відповідних процедур отримати документ, що підтверджує факт отримання іпотекодавцем (боржником) письмової вимоги іпотекодержателя.

7 червня 2014 року набрав чинності Закон № 1304-VII, підпунктом 1 пункту 1 якого передбачено, що не може бути примусово стягнуте (відчужене без згоди власника) нерухоме житлове майно, яке вважається предметом застави згідно зі статтею 4 Закону України «Про заставу» та/або предметом іпотеки згідно зі статтею 5 Закону № 898-IV, якщо таке майно виступає як забезпечення зобов'язань громадянина України (позичальника або майнового поручителя) за споживчими кредитами, наданими йому кредитними установами - резидентами України в іноземній валюті, та за умови, що: таке нерухоме житлове майно використовується як місце постійного проживання позичальника / майнового поручителя або є об'єктом незавершеного будівництва нерухомого житлового майна, яке перебуває в іпотеці, за умови, що у позичальника або майнового поручителя у власності не знаходиться інше нерухоме житлове майно; загальна площа такого нерухомого житлового майна (об'єкта незавершеного будівництва нерухомого житлового майна) не перевищує 140 кв. м для квартири та 250 кв. м для житлового будинку.

Закон № 898-IV прямо вказує, що договір про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, є одним із шляхів звернення стягнення на предмет іпотеки.

Підписавши іпотечне застереження, сторони визначили лише можливі шляхи звернення стягнення, які має право використати іпотекодержатель. Стягнення є примусовою дією іпотекодержателя, направленою до іпотекодавця з метою задоволення своїх вимог. При цьому до прийняття Закону № 1304-VII право іпотекодержателя звернути стягнення на предмет іпотеки (як у судовому, так і в позасудовому способі) не залежало від наявності згоди іпотекодавця, а залежало від наявності факту невиконання боржником умов кредитного договору.

Водночас Закон № 1304-VII ввів тимчасовий мораторій на право іпотекодержателя відчужувати майно іпотекодателя без згоди останнього на таке відчуження.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком апеляційного суду, що квартира АДРЕСА_2 загальною площею 94,80 кв. м, яка використовується як місце постійного проживання позивачем, не може бути примусово стягнута (шляхом перереєстрації права власності на нерухоме

майно) на підставі дії Закону № 1304-VII, у тому числі шляхом реєстрації права власності за АТ «Укрсоцбанк» як забезпечення виконання ОСОБА_1 умов кредитного договору від 24 квітня 2008 року, укладеного в іноземній валюті.

Таким чином, у державного реєстратора Макарова О. В. були наявні правові підстави для відмови у проведенні державної реєстрації права власності на вказану квартиру за АТ «Укрсоцбанк».

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 липня 2023 року у справі № 759/5454/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516545>

Допомога по тимчасовій непрацездатності за перші п'ять днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, відноситься до виплат, які належать працівнику при звільненні, тому в разі їх несплати настає відповідальність, передбачена статтею 117 КЗпП України.

Для віднесення допомоги по тимчасовій непрацездатності застрахованим особам, що виплачується Фондом соціального страхування починаючи з шостого дня непрацездатності, до виплат при звільненні, передбачених статтею 116 КЗпП України, визначальною є обставина, чи є на момент звільнення працівника роботодавець розпорядником коштів, що належать до виплати звільнюваному працівнику, і хто винен у тому, що такі кошти не виплачені.

Якщо страхові кошти перераховано до звільнення працівника і роботодавець став розпорядником таких коштів, то в розумінні частини першої статті 116 КЗпП України такі кошти належать до виплат, які мають бути сплачені працівнику в день звільнення.

Якщо страхові кошти не були перераховані, але комісія із соціального страхування підприємства вчасно розглянула питання про оплату листа непрацездатності, роботодавець відправив заяву-розрахунок, а Фонд невчасно перерахував кошти, то Фонд несе відповідальність шляхом нарахування і стягнення індексації вказаної виплати. Якщо комісія чи роботодавець не вчинили таких дій, то відповідальність за невиплату відшкодування покладається на роботодавця.

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Казенного підприємства «Морська пошуково-рятувальна служба», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Одеській області, про стягнення заробітної плати, компенсації та середнього заробітку за час затримки виплати належних сум під час звільнення, відшкодування моральної шкоди за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Приморського районного суду міста Одеси від 09 грудня 2021 року та постанову Одеського апеляційного суду від 24 серпня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 перебувала у трудових відносинах з КП «Морська пошуково-рятувальна служба» у період з 18 травня 2016 року по 08 квітня 2019 року – на посаді першого заступника директора КП «Морська пошуково-рятувальна служба»; у період з 08 квітня 2019 року по 10 серпня 2020 року – на посаді заступника директора з операційної діяльності КП «Морська пошуково-рятувальна служба».

Посада заступника директора з операційної діяльності КП «Морська пошуково-рятувальна служба» є нижчеоплачуваною роботою, аніж посада першого заступника директора КП «Морська пошуково-рятувальна служба», що підтверджено сторонами.

На порушення вимог трудового законодавства її переведення на нижчеоплачувану посаду заступника директора з операційної діяльності відбулося без збереження попереднього середнього заробітку протягом двох тижнів з дня такого переведення, затримка цієї виплати склала 362 робочі дні. Крім того, внаслідок некоректного ведення відповідачем табелю обліку робочого часу при звільненні їй не була виплачена заробітна плата за 03-05 лютого 2020 року. Також в день звільнення роботодавець не виплатив їй у повному обсязі допомогу у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

На думку позивачки, несплата всіх належних під час звільнення сум покладає на відповідача обов'язок виплатити їй середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку. Внаслідок незаконних дій КП «Морська пошуково-рятувальна служба» їй завдано моральної шкоди, оскільки вона залишилася без роботи і засобів для існування, втратила душевний спокій.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Звертаючись у вересні 2020 року до суду із цим позовом, ОСОБА_1 посилалася, зокрема, на те, що відповідач здійснив часткову виплату належних їй при звільненні сум, в тому числі за листками непрацездатності, лише під час розгляду цієї справи, тоді як непроведення з вини власника або уповноваженого ним органу розрахунку з працівником у визначені законом строки є підставою для покладення на роботодавця відповідальності, передбаченої статтею 117 КЗпП України (стягнення середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку).

Підставою для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах є виданий у встановленому порядку листок непрацездатності (частина перша статті 31 Закону № 1105-XIV у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Законодавство про загальнообов'язкове державне соціальне страхування допомоги по тимчасовій непрацездатності поділяє на:

1) допомогу за перші п'ять днів тимчасової непрацездатності, оплата якої здійснюється за рахунок коштів роботодавця у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) допомогу, починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності, оплата якої здійснюється роботодавцем після

отримання коштів на оплату від Фонду в передбаченому Законом № 1105-XIV порядку.

За вимогами статті 117 КЗпП України (редакції, чинній на момент звільнення позивачки) у разі невиплати з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені в статті 116 цього Кодексу, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку. При наявності спору про розміри належних звільненому працівникові сум власник або уповноважений ним орган повинен сплатити зазначене в цій статті відшкодування в тому разі, коли спір вирішено на користь працівника. Якщо спір вирішено на користь працівника частково, то розмір відшкодування за час затримки визначає орган, який виносить рішення по суті спору.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду у своїх постановках від 04 вересня 2019 року у справі № 404/3447/17, від 07 квітня 2020 року у справі № 591/1079/19 виснував, що оскільки у статті 116 КЗпП України йдеться про виплату всіх сум, що належать працівнику від підприємства, установи, організації, що не обмежується лише заробітною платою, а включає в себе також інші нарахування, у тому числі й допомогу по тимчасовій непрацездатності за перші п'ять днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, тому такі кошти відносяться до виплат, які належать працівнику при звільненні та у разі несплати яких настає відповідальність, передбачена статтею 117 КЗпП України.

З такими висновками погоджується і Велика Палата Верховного Суду.

Щодо того, чи належить допомога по тимчасовій непрацездатності застрахованим особам, що виплачується Фондом починаючи з шостого дня непрацездатності до виплат при звільненні, передбачених статтею 116 КЗпП України, Велика Палата Верховного Суду зазначає таке.

Нарахування та виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності починаючи з шостого дня непрацездатності здійснюється у такому порядку:

1) застрахована особа надає документ, необхідний для призначення матеріального забезпечення за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, - виданий у встановленому порядку листок непрацездатності;

2) не пізніше десяти днів з дня надходження документу комісія (уповноважений) із соціального страхування підприємства на засіданні приймає рішення про: призначення матеріального забезпечення; відмову в призначенні матеріального забезпечення;

3) якщо комісією прийнято рішення про призначення матеріального забезпечення: страхувальник (роботодавець) нараховує суми матеріального забезпечення; страхувальник (роботодавець) оформлює заяву-розрахунок; не пізніше 5 робочих днів з дати прийняття комісією рішення страхувальник (роботодавець) передає заяву-розрахунок до робочих органів виконавчої

дирекції Фонду; протягом 10 робочих днів після надходження заяви робочі органи виконавчої дирекції Фонду здійснюють фінансування страхувальників;

4) якщо комісією прийнято рішення про відмову в призначенні матеріального забезпечення: протягом 5 днів застрахована особа може оскаржити відмову у відділенні робочого органу виконавчої дирекції Фонду (у суді).

З моменту надходження коштів Фонду на оплату допомоги по тимчасовій непрацездатності на окремий рахунок роботодавця розпорядником таких коштів стає сам роботодавець, який зобов'язаний здійснити виплату застрахованій особі відповідного матеріального забезпечення в найближчий після дня призначення допомоги строк, установлений для виплати заробітної плати (частина друга статті 32 Закону № 1105-XIV у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Якщо страхові кошти перераховано до звільнення працівника і роботодавець став розпорядником таких коштів, то в розумінні частини першої статті 116 КЗпП України такі кошти належать до виплат, які мають бути сплачені працівнику в день звільнення.

Визначальною є обставина, чи є на момент звільнення працівника роботодавець розпорядником коштів, що належать до виплати звільнюваному працівнику, і хто винен у тому, що такі кошти не виплачені.

Тобто, якщо комісія вчасно розглянула питання про оплату листа непрацездатності, роботодавець направив заяву-розрахунок, а Фонд невчасно перерахував кошти, то відповідальність має нести Фонд.

Якщо комісія чи роботодавець не вчинили таких дій, то відповідальність за невиплату такого відшкодування покладається на роботодавця.

У справі, що переглядається, встановлені такі обставини.

30 січня 2020 року ОСОБА_1 передала КП «Морська пошуково-рятувальна служба» листок непрацездатності серії АДН № 133456 (який включає період непрацездатності з шостого дня непрацездатності – з 25 по 29 січня 2020 року).

05 лютого 2020 року КП «Морська пошуково-рятувальна служба» разом з комісією із соціального страхування направило лист до Фонду, у якому просило перевірити обґрунтованість видання ОСОБА_1 листків непрацездатності, у тому числі й листка непрацездатності.

13 березня 2020 року на адресу КП «Морська пошуково-рятувальна служба» надійшла відповідь Фонду від 06 березня 2020 року, відповідно до якої листок непрацездатності виданий обґрунтовано, але з 25 по 29 січня 2020 року продовжений необґрунтовано.

18 грудня 2020 року відповідно до протоколу засідання комісії із соціального страхування доповідачем - членом комісії було зазначено, що листок непрацездатності у період з 25 по 29 січня 2020 року продовжено необґрунтовано, проте рішення щодо виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності за цей період прийнято не було.

Таким чином, з урахуванням того, що листок непрацездатності був наданий позивачкою до КП «Морська пошуково-рятувальна служба» 30 січня 2020 року, що підтверджено актом приймання-передачі, станом на день розгляду справи рішення щодо виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності за період з 25 по 29 січня 2020 року на порушення вимог частини другої статті 32 Закону № 1105-XIV, пунктів 2.2, 4.1 Положення № 13, пункту 2 Порядку № 12 комісією комісії із соціального страхування КП «Морська пошуково-рятувальна служба» прийнято не було, незважаючи на те, що запит до Фонду про обґрунтованість продовження листка непрацездатності на період з 25 по 29 січня 2020 року було направлено у березні 2020 року і відповідь Фонду була надана також в березні 2020 року.

Суми матеріального забезпечення, не одержані з вини органу, що призначає матеріальне забезпечення, виплачуються застрахованій особі за минулий час з дотриманням вимог законодавства про індексацію грошових доходів населення (абзац третій частини четвертої статті 32 Закону № 1105-XIV у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Обов'язок нарахувати суму матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та оформити заяву-розрахунок, необхідну для подачі до робочих органів виконавчої дирекції Фонду, покладений на роботодавця, а саме на КП «Морська пошуково-рятувальна служба». Саме підприємству застрахована особа надає листок непрацездатності для його подальшої оплати.

Після отримання КП «Морська пошуково-рятувальна служба» від ОСОБА_1 30 січня 2020 року листка непрацездатності підзвітна підприємству й утворена ним комісія із соціального страхування не прийняла жодного рішення щодо його оплати, адміністрація КП «Морська пошуково-рятувальна служба» неодноразово самостійно зверталася з приводу відповідності листків непрацездатності ОСОБА_1, що унеможливило комісією прийняття будь-якого рішення щодо листа непрацездатності, а відтак позбавило позивачку можливості оскаржити рішення комісії про відмову у виплаті.

Таким чином, обов'язок відшкодувати ОСОБА_1 суми заборгованості з оплати допомоги по тимчасовій непрацездатності за листком непрацездатності за період з 25 по 29 січня 2020 року в розмірі 8 276,76 грн покладається саме на КП «Морська пошуково-рятувальна служба».

Втрати позивачки у зв'язку з несвоєчасною виплатою за листком непрацездатності компенсуються шляхом нарахування і стягнення індексації вказаної виплати.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 липня 2023 року у справі № 552/16890/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516544>

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України

3.1. Господарська юрисдикція

Якщо при укладенні договору оренди земельної ділянки розрахунок нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки є неможливим з вини державних органів, які не визначили межі населеного пункту та нормативну грошову оцінку квадратного метра землі в ньому, сторони цього договору не можуть бути позбавлені права на здачу землі в оренду та реалізації права на землекористування шляхом визначення в договорі орендної плати відповідно до приписів підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288 ПК України

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ТОВ «Світенергоресурс» на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 04 серпня 2022 року та рішення Господарського суду Кіровоградської області від 28 січня 2022 року у справі за позовом Керівника Олександрійської окружної прокуратури Кіровоградської області в інтересах держави до Світловодської міської ради та ТОВ «Світенергоресурс» про визнання недійсними рішення, договору та зобов'язання повернути земельну ділянку, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням Великоскельовської сільської ради від 21 жовтня 2019 року затверджено ТОВ «Світенергоресурс» проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок в оренду на 49 років, які розташовані за адресою: Кіровоградська область, Світловодський район, Великоскельовська сільська рада, село Мала Скельова. Надано в оренду ТОВ «Світенергоресурс» терміном на 49 років земельну ділянку для будівництва та подальшого обслуговування об'єкта альтернативної енергетики (електростанції з використанням енергії сонця), категорія земель: землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, площею 15,2602 га.

На підставі цього рішення 12 листопада 2019 року між Великоскельовською сільською радою (Орендодавець) та ТОВ «Світенергоресурс» (Орендар) укладено договір оренди земельної ділянки (далі – Договір).

Сторони обумовили договором, що нормативна грошова оцінка земельної ділянки на момент укладення договору не проведена у зв'язку з відсутністю розробленої та затвердженої нормативної грошової оцінки с. Мала Скельова (пункт 7 Договору).

Сторони передбачили, що у зв'язку з тим, що нормативна грошова оцінка земельної ділянки не проведена, орендна плата встановлена відповідно до норм підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України (далі - ПК України). Орендна плата вноситься орендарем у грошовій формі в розмірі 5 % від

нормативної грошової оцінки площі ріллі по області (31 888 грн за 1 га), що складає 24330,86 грн в рік (пункт 11 Договору).

Звертаючись з позовом, прокурор зазначив, що прийняте рішення та укладений договір містять ознаки порушення вимог земельного законодавства, оскільки орендну плату за користування земельною ділянкою визначено без проведення її нормативної грошової оцінки, що є порушенням вимог статей 6, 15 Закону України «Про оренду землі» та статей 13, 18 Закону України «Про оцінку земель» і є засобом ухилення від сплати орендної плати на рівні, передбаченому чинним законодавством.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Статтю 15 Закону України «Про оренду землі» встановлено, що орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату відноситься до істотних умов договору.

Відповідно до пункту 289.1 статті 289 ПК України (у редакції на час виникнення спірних правовідносин) для визначення розміру податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок.

Нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати для земель державної і комунальної власності, а зміна нормативної грошової оцінки земельної ділянки є підставою для перегляду розміру орендної плати, який у будь-якому разі не може бути меншим, ніж встановлено положеннями підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288 ПК України (пункт 7.12. постанови Великої Палати Верховного Суду від 09 листопада 2021 року у справі № 905/1680/20, та постанова від 09 листопада 2021 року у справі № 635/4233/19).

Законодавцем допускається передання власником в оренду земельної ділянки у випадку неможливості проведення нормативної грошової оцінки за об'єктивних обставин та визначено можливість розрахунку річного платежу орендної плати за певними алгоритмом, передбаченим абзацом третім підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288 ПК України. Зазначена норма є винятком із загального правила, який може застосовуватися у випадку неможливості визначення нормативної грошової оцінки певної земельної ділянки. Повноваження власника щодо вільного користування землею не можуть обмежуватися внаслідок неможливості проведення власником чи орендарем її нормативної грошової оцінки з об'єктивних причин.

На час укладення спірного договору нормативна грошова оцінка земель населених пунктів визначалася відповідно до Методики нормативної грошової оцінки земель населених пунктів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року №213 (з відповідними змінами та доповненнями, далі – Методика). Для визначення нормативної грошової оцінки конкретної земельної ділянки населеного пункту необхідно було визначити певні показники (нормативну грошову оцінку квадратного метра землі в населеному пункті та показники, пов'язані з місцем розташування цієї

земельної ділянки, зокрема в межах території населеного пункту), що потребувало також визначення меж населеного пункту.

Нормативна грошова оцінка спірної земельної ділянки не могла бути визначена внаслідок того, що межі населеного пункту – села Мала Скельова, який належав до Великоскельовської сільської ради на час укладення спірного договору оренди не були визначені, а розрахунки нормативної грошової оцінки земельних ділянок в межах населених пунктів мали проводитися з урахуванням технічної документації населених пунктів відповідно до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 листопада 2016 року № 489.

Місцева рада як власник земель на території населеного пункту не позбавляється права власності на таку землю у випадку, якщо межі населеного пункту не визначено належним способом. Вона не може обмежуватися в переданні у користування належної територіальній громаді земельної ділянки, що розташована на її території, якщо така земельна ділянка визначена за кадастровим номером (набула статусу об'єкта майнових прав) та відсутній спір з суміжними землекористувачами щодо меж земельної ділянки.

Рішення про встановлення і зміну меж районів і міст приймається Верховною Радою України за поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міської рад. Рішення про встановлення і зміну меж сіл, селищ, які входять до складу відповідного району, приймаються районною радою за поданням відповідних сільських, селищних рад. Рішення про встановлення і зміну меж сіл, селищ, які не входять до складу відповідного району, або у разі, якщо районна рада не утворена, приймаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за поданням відповідних сільських, селищних рад (стаття 174 ЗК України).

Отже, для визначення нормативної грошової оцінки земельної ділянки виробничого призначення на території населеного пункту є необхідним визначення вартості квадратного метра земельної ділянки цього населеного пункту, що визначається за спеціальною формулою, яка включає показники, пов'язані з необхідністю визначення меж населеного пункту, що визначаються компетентними державними органами. Особа, яка має бажання отримати в оренду земельну ділянку на території сільської ради, не наділена жодними повноваженнями на вчинення дій зі встановлення меж населеного пункту. Такі рішення приймаються компетентними органами держави та залежать від координації діяльності між сільськими, селищними радами, які повинні розробити відповідну документацію із землеустрою та звернутися до районної ради про затвердження меж села (селища), а районна рада на пленарному засіданні – прийняти це рішення.

Тому на орендаря не може покладатися тягар відповідальності за невчинення радами компетентних дій з визначення меж населеного пункту, на території якого розташована земельна ділянка. З іншого боку, невчинення сільською радою дій щодо затвердження меж населеного пункту не позбавляє її

права комунальної власності на земельну ділянку та не заперечує можливості її використання, зокрема, передачі в користування іншим особам. У такому випадку рада може втратити частину потенційного доходу, якщо визначена без нормативної грошової оцінки плата за землю буде нижчою, ніж орендна плата, яка б визначалася із застосуванням такої оцінки.

Велика Палата Верховного Суду висноує, що, зваживши на неможливість розрахунку нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки з вини державних органів, які не визначили межі населеного пункту та нормативну грошову оцінку квадратного метра землі у ньому, сторони цього договору не могли бути позбавлені права на здачу землі в оренду та реалізації права на землекористування, внаслідок чого правомірно визначили в договорі як тимчасову, орендну плату відповідно до приписів підпункту 288.5.1 пункту 288.5 статті 288ПК України в розмірі 5% від нормативної грошової оцінки ріллі по області (31 888 грн за 1 га), що складало 24 330,86 грн (пункт 11 Договору). Умови договору судами встановлено.

У пункті 16 Договору оренди сторони передбачили, що Орендар та Орендодавець беруть на себе зобов'язання окремо переглянути розмір орендної плати за цим договором у місячний строк після затвердження нормативно грошової оцінки земель населеного пункту - села Мала Скельова та укласти відповідну додаткову угоду до цього Договору, яка відповідатиме нормам статті 288 ПК України.

Отже, сторони Договору, діючи добросовісно, виходили з обставин неможливості визначення на час укладення договору нормативної грошової оцінки земельної ділянки внаслідок існуючої проблеми з визначенням меж села Мала Скельова, прийняли до уваги ліквідаційну процедуру Великоскельовської сільської ради, яка ускладнила її звернення до районної ради про визначення меж села Мала Скельова та обставини неможливості визначення у зв'язку із цим нормативної грошової оцінки квадратного метра землі в населеному пункті Мала Скельова.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що визнання договору оренди земельної ділянки недійсним у цьому випадку матиме негативні наслідки як для органу місцевого самоврядування, який діє як власник майна, так і для орендаря. Власник (місцева рада) у такому випадку внаслідок неналежних дій інших державних органів позбавляється одного зі своїх повноважень – можливості передачі землі у користування до визначення меж населеного пункту компетентними державними органами та можливості отримання хоча б мінімального доходу за землекористування, яке не заборонено законодавцем, виходячи з приписів пункту 288.5 статті 288ПК України. А землекористувач обмежується у праві використання спірної земельної ділянки відповідно до її цільового призначення за договором та можливості ведення підприємницької діяльності на ній.

З огляду на зазначене, Велика Палата Верховного Суду висноує, що задоволення позову прокурора в цій справі призвело до недотримання

критеріїв сумісності заходу втручання у право на мирне володіння майном та порушило справедливий баланс між інтересами держави, пов'язаними з цим втручанням, та інтересами особи, яка зазнає такого втручання – ТОВ «Світенергоресурс», що є несумісним із вказаними гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 05 липня 2023 року у справі № 912/2797/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664880>

4. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 27 липня 2023 року

Справа № 906/1330/21 (провадження № 12-38гс23)

Сторони: ОСОБА_1 до Релігійної громади Покрова Пресвятої Богородиці Житомирсько-Овруцької єпархії УПЦ (ПЦУ) про визнання недійсним протоколу загальних зборів та визнання недійсним статуту.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, існує прогалина в законодавчому регулюванні питання визначення необхідної кількості членів релігійної громади для прийняття рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту у разі, коли загальна кількість членів не визначена.

2. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 02 серпня 2023 року

Справа № 918/1043/21 (провадження № 12-35гс23)

Сторони: Невірківський ліцей Великомежиріцької сільської ради до ПП «Фірма «ДАН» про визнання недійсним договору та стягнення коштів.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного в постанові від 20 липня 2022 року у справі № 923/196/20, щодо застосування односторонньої реституції замість двосторонньої (частина третя статті 216 ЦК України).

3. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 09 серпня 2023 року

Справа № 916/1174/22 (провадження № 12-39гс23)

Сторони: Южненська міська рада Одеського району Одеської області до ГО «Безприбуткове товариство «Спортивно-риболовний клуб «Сичавський курінь», Березівської міської ради Одеської області про припинення права власності.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновку, викладеного в постанові КЦС ВС від 21 грудня 2022 року у справі № 263/18985/19, щодо того, що вимоги власника землі про скасування реєстрації права власності на самочинне будівництво за особою, яка здійснила самочинне будівництво, та припинення її права власності на такий об'єкт є належними способами захисту порушеного права.

4. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 серпня 2023 року

Справа № 927/1206/21 (провадження № 12-31гс23)

Сторони: керівник Ніжинської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації до ГУ Держгеокадастру у Чернігівській області, Плисківської сільської ради Ніжинського району Чернігівської області, ТзОВ «Івангородське» про визнання незаконним і скасування наказу, скасування рішення про державну реєстрацію, припинення права власності та визнання недійсними договорів оренди.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постановках КЦС ВС від 5 жовтня 2022 року у справі № 557/303/21 і від 17 травня 2023 року у справі № 748/1335/20, згідно з якими землі історико-культурного призначення, на яких розташовані пам'ятки археології, віднесені до категорії особливо цінних земель; повернення земельної ділянки історико-культурного призначення державі слід розглядати не як віндикаційний, а як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця цієї ділянки.

5. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 серпня 2023 року

Справа № 910/2592/19 (провадження № 12-41гс23)

Сторони: ТОВ «Украгрофрут» до ПАТ «Бліц-Інформ» про банкрутство.

Суддя-доповідач: Уркевич В. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновку ВП ВС, викладеного в постанові від 06 липня 2022 року у справі № 914/2618/16 про те, що позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача, або уточнити вказаний висновок щодо правовідносин у спорі за позовом особи, яка не є кредитором боржника, однак вважає, що її право порушено внаслідок безпідставного недопущення її до участі в аукціоні.

5. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 27 липня 2023 року

Справа № 910/18499/21 (провадження № 12-40гс23)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСББ про визнання недійсним рішення загальних зборів у частині.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС вважає, що у цій справі підлягає вирішенню, зокрема, питання щодо юрисдикції спору за позовом фізичної особи – власника паркомісця в напівпідземному паркінгу багатоквартирного будинку, яка Законом України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» не віднесена до співвласників багатоквартирного будинку та самостійно не увійшла до складу ОСББ, щодо оскарження рішень загальних зборів ОСББ, якими такій особі встановлюються певні обов'язки щодо утримання майна, яке належить їй на праві власності.

Позиція ВП ВС: колегія суддів КГС ВС не виклала проблему, яка б потребувала узгодження висновків ВС, зроблених за результатами розгляду справ судами різних юрисдикцій. КГС ВС не робив посилань на конкретні справи з подібних правовідносин, їх кількісні та якісні показники, в яких судами було б сформовано різну практику

7. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 02 серпня 2023 року

Справа № 904/6760/21 (провадження № 12-37гс23)

Сторони: ОСОБА_1 до ТОВ «Холдинг компанія «Інтернет», ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ТОВ «Торговий дім «Метизи» про відшкодування збитків.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновку КЦС ВС, викладеного в постановках від 03 квітня 2019 року у справі № 757/3725/15-ц, від 04 грудня 2019 року у справі № 463/389/14-ц, щодо застосування частини другої статті 625 ЦК України у подібних правовідносинах.

Позиція ВП ВС: ВП ВС вже висловила правову позицію з приводу того, що грошове зобов'язання з відшкодування шкоди виникає між сторонами із заподіяння шкоди, а не з рішення суду. Положення частини другої статті 625 ЦК України мають застосовуватись з урахуванням вказаного вище висновку ВП ВС.

8. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 09 серпня 2023 року

Справа № 905/2199/20 (провадження № 12-42гс23)

Сторони: ТОВ «Інвестиційно-кредитний альянс» до Корпорації «Індустріальна спілка Донбасу» про стягнення коштів у межах справи про банкрутство Корпорації «Індустріальна спілка Донбасу».

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновку КАС ВС, викладеного у постанові від 28 липня 2022 року у справі № 160/9390/20, про відсутність у приватного виконавця законних підстав для здійснення виконавчих дій (повернення виконавчого документа стягувачу за його заявою відповідно до пункту 1 частини першої статті 37 ЗУ «Про виконавче провадження») під час зупинення виконавчого провадження та ненастання підстав для його поновлення відповідно до вимог статті 35 Закону.

Позиція ВП ВС: фактичні обставини справи № 905/2199/20, що формують зміст правовідносин, не є подібними фактичним обставинам справи № 160/9390/20, від висновків якої КГС ВС вважає за необхідне відступити.

9. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 серпня 2023 року

Справа № 927/561/21 (провадження № 12-44гс23)

Сторони: ФГВФО до ОСОБА_2, ОСОБА_1, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 про стягнення шкоди.

Суддя-доповідач: Катеринчук Л. Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, виключна правова проблема полягає в необхідності визначення моменту, з якого починається перебіг позовної давності у спорах за позовом Фонду до осіб про стягнення шкоди в порядку частини п'ятої статті 52

Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»: з моменту виявлення операції та осіб, що заподіяли шкоду, та встановлення її розміру, чи з моменту завершення ліквідаційної процедури банку та складання ліквідаційного балансу.

Позиція ВП ВС: не вбачається наявності ознак якісного критерію виключної правової проблеми у справі № 927/561/21, а саме відсутності процесуальних механізмів її вирішення, що зумовлювало б необхідність використання повноважень ВП ВС.

10. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 серпня 2023 року

Справа № 240/14828/22 (провадження № 11-39апп23)

Сторони: ОСОБА_1 до ГУ ПФУ в Житомирській області про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Железний І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КАС ВС, існує необхідність відступити від висновку, викладеного в постанові ВП ВС від 18 березня 2020 року в зразковій справі № 240/4937/18, щодо обчислення підвищення до пенсії непрацюючим пенсіонерам, які проживають на території радіоактивного забруднення, право на яке в таких осіб виникло на підставі статті 39 ЗУ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», з розрахунку двох мінімальних заробітних плат та щодо дати, з якої у непрацюючих пенсіонерів, які проживають на території радіоактивного забруднення, виникло право на отримання відповідної допомоги.

Позиція ВП ВС: положення статей 346, 347 КАС України не передбачають можливості передачі справи на розгляд ВП ВС з метою відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВП ВС як суду апеляційної інстанції у зразковій справі, що обумовлено особливою правовою природою цього процесуального рішення.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.08.2023 по 31.08.2023 / Упоряд.: департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС, д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В. Ю. Уркевич. Київ, 2023. Вип. 41. – 57 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua